

SKRIFTER

UTGIFNA AF SÄLLSKAPET

SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

SJÄTTE HÄFTET.

STENSKA BOKTRYCKERIET

HÖRNBÄCKEN SÄLLSKAPET

SVENSKA FOLKSKOLOANSVÄNNEN

STENSKA BOKTRYCKERIET

a/

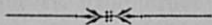
Dm

kopporna och vaksinationen

af

Jarl Hageletam

J. S.

Helsingfors,

Tidnings- & Tryckeriaktiebolagets tryckeri,

1884.

Om kopporna och vaxinationen.

Best, kolera, smittkoppor — ännu i dag kunna vi knapt höra något af dessa ord utan en hemlig rysning, en föreställning om någonting hemiskt, omotståndligt, skickadt af en straffande gudamakt till folkens förödelse. Men blicka wi ett århundrade och något längre tillbaka i tiden, läsa wi om de gränslösa ödeläggelser, som smittosamma farfoter åstadkommo bland de folk, som lefde då, kunna wi skönja huru långt framom våra förfäder wi stå, då det gäller befämpandet af slika härjande landsplågor. Kopporna äro i antågande! Då wi i dag höra dessa ord, kunna vi ej göra oss en föreställning om hwilken skräck och bäfwan de wäkte för ett århundrade tillbaka. Men wi hafwa håller icke en aning om hwilken gränslös ödeläggelse de förorsakade. Sj allenast hela familjer utan hela städer, hela landsändar dogo fullkomligt ut, hopar af grymt wanstälde, stinkande lif betäckte de vägar, där sjukdomen farit fram. I stora skaror flydde människorna från städerna och de angripna landsbygderna för att i skogar och ödemarker dölja sig för den fruktansvärda fienden, men ofta nog upphann han dem äfwen där och gjorde gemensam sak med köld och hungersnöd för att i massa dräpa de olycklige. Alla lagens och samhällets band woro upplösta, de sjuka betäckte som de woro med wariga stinkande koppböljer, till oigenkänlighet wanställda af sjukdomen, lämnades utan wård och tillsyn att hoptals dö till spis åt korpar och hundar, medan alla som ännu ej angripits från förståndet af skräck och fasa begåfwo sig på flykten, för att dock i sin tur hinnas, stupa på wägen eller och föra smittan widare till ännu förskonade trakter. Barn

flydde från sina föräldrar och föräldrar, som ej mer i dessa svullna, särbetäckta och illaluktande massor kunde skönja sina älsklingars drag, grepos af den allmänna besinningslösa skräcken och följde de flyende. Dylita skildringar från olika land skänka oss dessa tiders historiefkrifware ofta nog — de förefalla oss otroliga, men äro deswårre fanna. Låtom oss betrakta några siffror för att kunna göra oss en ungefärlig föreställning om de massor kopporna skördade. Först på 1500 talet fingo de nordiska landen göra denna fruktansvärda sjukdoms bekantskap. År 1779 dogo i Sverige öfver 15 tusen människor i smittkoppor, år 1784 betydligt öfver 12 tusen och likaså år 1800. I det öfriga Europa war dödligheten ej mindre och man beräknar att under slutet af förre århundradet omkring en half miljon människor årligen skördades af kopporna ensamt i denna världsdel. En half miljon människor! En sådan oerhörd siffra har ej det blodigaste, mest förödande krig någonsin uppnått! Och andra världsdelar hafwa ingalunda tröstelikare siffror att uppvisa: man har gjort den erfarenheten att ju lägre ett folk stått i bildning och civilisation, ju större okunnigheten och råheten warit dess mera hjälplöst har det stått gentemot smittosamma farfoters härjningar.

I Amerika hade kopporna warit totalt okända ända tills denna världsdel år 1492 upptäcktes af europeerna, hwilka bland annat godt och ondt äfwen dit öfverförde koppsmittan. Här fick den ett lika widsträckt som tacksamt fält för sina härjningar. Det sägs att wid en koppfarfot, som utbröt på Grönland endast 6 personer sluppit undan med lifwet af 2 tusen angripne. Äfwen så berättas det hursom, då sjukdomen angrep en af Amerikas större indianstammar, den rasade så häftigt, att döden stundom inträffade några timmar efter insjuknandet. De sjuka grepos of förtwislan så att många dödade sig själfwa, snart lågo lifen i stora högar inuti hyddorna och ruttnade eller uppåtos af hundarne. En af de äldre höfdingarne tillfrisknade; han fick se sina hustrur och barn dö efter hwarandra och när han slutligen war ensam kvar af en skara tappra krigare, lade han sig bred-

wid de anhörigas lif insvept i sin buffelhud och förtärde hwarfen mat eller dryck intill dejs döden slutade hans kwal.

Snapt någon wrå af världen har blifwit förskonad från koppornas härjningar, alla åldrar och samhällsclasser hafwa fått betala sin skatt åt denna tyrann, som bragt kojorna såwäl som palatsen att genljuda af weklagan, och mot hwilken man war så fullkomligt försvarslös. Förgäfwes ljödo munkarnes klaga-fånger, där de wandrade i procession med rökelse och radband, anropande den hämnande försynen om förskoning från detta fruktansvärda gissel, hwarmed han straffade en brottlig mänsklighet. Det skulle gå här såsom alltid, att där rådwill oföretagsamhet och hjälplös klagan blott drifwer eländet till sin höjd och låter jammern ohörd förklinga i rynderna, där kan den forskande människoanden, den på sin företagsamhet och sitt eget förnuft litande manligheten åstadkomma stora ting. En wanlig dödlig människa war det förbehållet att resa den damm mot smittkoppornas härjningar, som under århundradens lopp hwarfen munkarnes fromma mässför eller en hel mänsklighets ångestfulla sukkan kunnat åstadkomma. Denne man, hvars namn genom årtusenden skall leswa bland människoäktets största wälgörares war **Edward Jenner**, vaksinationens upptäckare.

Det sker dock ingenting stort i världen, som ej redan tillförene under tidens lopp blifwit på ett eller annat sätt förberedt, ingen stor uppfinning göres så plötsligt och utan grund i det förslutna, att ej mänsklighetens sinnen redan på ett eller annat sätt gjorts mottagliga för densamma eller att ej uppfinnaren själf genom tidigare försök och arbeten i samma riktning af andra blifwit uppmärksamgjord på den wäg han måste följa för att nå det mål han sträfwar till. Så war det ock med Jenners upptäkt. Han war ingalunda den förste, som sökte och försökte medel mot smittkoppornas skräckwälsde, ehuru han war den förste, som därmed nådde ett tillfredsställande resultat.

Låt om oss då, innan wi gå att ägna hela vår uppmärksamhet åt vaksinationen och de lysande triumfer denna skänkt sin upptäckare och hans wetenskap, kasta en hastig blick på själfwa

koppjsjukdomen, desj utveckling och de första försöken att uppställa skyddsmedel mot densamma.

Kopporna uppträda alltid såsom följd af smitta. Det finnes intet exempel på att de skulle uppstått af sig själfwa och öfweralt, där de utbrutit bland wilda folkslag, har man ägt bewis för att de blifwit införda utifrån. Wisjerligen är det t. ex. i stora städer, där kopparsjoten hastigt sprider sig wida omkring, omöjligt att i hwarje fall precis afgöra huru och hwarifrån smittan kommit, men under sådana förhållanden äro tillfällena till smitta så utomordentligt talrika, att det wore en dårskap att tro eller påstå, att sjukdomsgiftet skulle blifwit alstradt på nytt af sig själft i hwarje särskildt fall, som ej nöjaktigt kan förklarås genom att man precis kunnat följa med smittans öfverföring. Andedrägten synes vara den hufwudstråkwäg, på hwilken sjukdomsgiftet intränger i människokroppen. Sjukdomen yttrar sig som bekant genom stark feber, wärk i korsryggen, hwarpå följer utbrott af blåsor på hufwudet, i ansigtet och slutligen öfwer hela kroppen. Blåsorna fylla sig med war, intorka och bilda så kallade rufwor, hwilka, då de affalla, lämna efter sig fördjupade ärr. Smittämnet finnes med full säkerhet uti blåsorna och rufworna. Sedan dessa torkat, bibehåller det sig wärksamt under åratat, säkert mer än två år och kan i form af ett fint pulwer eller damm fästa sig wid kläder, möbler, wägar samt på alla möjliga föremål. Uti jjukrummet kan det äfwen förekomma i luften, men det flyger icke gärna långt och man har intet enda exempel på att koppgiftet förts med windarne och sålunda gifwit anledning till utbrott af smittkoppor, ej håller därpå att någon blifwit smittad ute i fria luften, ehuru sådant skenbart skulle kunna inträffa i folksamlingar o. s. w. Alla de folkslag, om hwilka wi hört att de fått smittkoppor, hafwa kommit i nära beröring med koppsjuka. Huruwida smittämnet äfwen innehålles i den luft, som utandas af den koppsjuka och i hans uttömningar, är icke fullt säkert, men så sannolikt att man, hwad uttömningarna beträffar, ej bör föra bort dem ur jjukrummet, innan man med järnitriol, karbolsyra eller något annat frätmedel förstört möjligen förekommande smittämne.

Utom på det wanliga sättet genom andedrägten kan smittämnet äfwen på andra wägar inkomma i kroppen, t. ex. genom får och sprickor i huden. För många hundra år sedan iakttog man redan att personer, som på sådana tillfälliga wägar ådrogo sig smitta, fingo helt lindriga smittkoppor, att dessa slogo ut företrädeswis i och omkring såret och endast sparsamt å den öfriga kroppen, samt att sådana personer sällan dogo eller blefwo så wanställda i ansigtet, som de hwilka på wanligt sätt blefwo smittade. I följd häraf uppstod tanken på möjligheten att genom en frivilligt ådragen lindrig sjukdom skydda sig mot den wanliga swåra koppjsjukdomen, och så utbildade sig smittkoppympningen sannolikt på flere ställen oberoende af hwarandra.

Det är af stor wigt att ej förblanda denna smittkoppympning med vaksinationen eller skyddskoppympningen, som den äfwen blifwit kallad. Wid den förre tog man wärkligt smittkoppsgift och inympade på friska människor, hwilka därför äfwen fingo wärkliga smittkoppor, som för omgifningen woro fullt ut lika farliga som de på wanligt sätt ådragna och hwilka till och med stundom förde den ympade själf till döden; om skyddskoppympningen skola wi senare tala.

Smittkoppympningen war redan tidigt känd i olika delar af wärlden såsom t. ex. i Kina. Från Turkiets öfwerfördes den till England af engelska sändebudets i Konstantinopel gemål. Hon födde därstädes en son, på hwilken hon lät inympa smittkoppor. Sjukdomen aflopp lindrigt och sedermera lät hon äfwen hemma i England ympa en dotter. Därefter wann smittkoppympningen en wis spridning både inom och utom England; förnämligast dock inom de högre kretsarne af samhället; till och med furstliga personer läto på sig inympa smittkoppor. Genom att efterhand förbättra ympfättet kom man så långt, att endast undantagswis någon af de sällunda ympade dogo eller ens fingo mera swårartade koppor. Likwäl hade detta skyddsmedel äfwen stora olägenheter, som gjorde, att det aldrig blef riktigt allmänt, allra minst bland det fattigare folket, och att det så småningom upphörde att användas. Dessa olägenheter woro förnämligast att den, som underkastade sig ympningen, först under en tid af tio dagar

måste iaf ttaga en mängd förberedande åtgärder, måste hålla sig på en beständ kost, taga in laxermedel m. m. och att han slutligen insjuknade, såsom redan tidigare nämndes, i wärkliga smittkoppor med stark feber och utslag, ej blott på ympningsstället utan ofta nog öfwer hela kroppen, om också ej i sådan mängd som wid wanlig koppsmitta.

Då, som wi weta, dessa ympkoppor woro fullt lika smittosamma som de wanliga, men den sjuke däremot ofta nog war så litet beswärad af dem, att han till och med kunde röra sig ute bland människor, war det klart, att de för omgifningen skulle blifwa ännu farligare än wanliga smittkoppor och smittan skulle fringspridas i än vidare kretsar. Detta bekräftade sig äfwen till fullo just i England, där under de första fyratio åren efter smittkoppymplingens införande dogo 14 tusen personer mera än under de närmast föregående fyratio åren. Dock behöll den i detta land sin ställning långt efter det den redan i det öfriga Europa war utdömd och först 1840, flere årtionden efter det waksinationen öfwer alt tillkämpat sig erkännande, blef smittkoppymplingen genom ett parlamentsbeslut i England förbjuden.

Om sålunda ej smittkoppymplingen medfört mänskligheten någon direkt nytta, om den twärtom bringat död öfwer ett större antal än den räddat, hade den dock säkert det goda med sig, att den öppnade ögonen för möjligheten att widtaga åtgärder mot koppsmittans härjningar och beredde sin nena för Jenners stora upptäkt, waksinationen, så att denna på ofantligt kort tid hann öfwer hela den civiliserade världen sprida sin wälsignelse.

Man hade redan tidigt i landsbygden på olika trakter obserwerat ett slags koppor, som slogo ut på jufren och spenarne hos kor (äfwen som hos får och swin), att dessa koppor stundom smittade och slogo ut på händerna hos dem som mjölkade och att de, som en gång haft dylika kokoppor ej mera woro mottagliga för smittkoppor. Det berättas att den engelske läkaren Edward Jenner en gång, medan han ännu war en ung medicinstuderande, hade hört en flicka från landet yttra: „Jag är icke rädd för smittkoppor, ty jag har haft kokoppor.“ — Dessa ord

fäste sig i hans minne, han såg en möjlighet skymta att frälsta sitt folk och hela mänskligheten från en af den tidens fasansfullaste och mest fruktade olyckor. Och från denna tid ägnade han hela sitt lif åt att studera kokopporna, deras smittosamhet och värkan af deras öfverförande på människor. Till först tog han vaxin, som han kallade smittämnet af det latinska ordet vacca, som betyder ko, af en flicka som hade kokoppor och ympade därmed en åtta års gosse, hwilken äfwen ganska riktigt fick dylika kopper. Då han sedan på samme gosse inympade wanligt smittkoppgift utan att gossen smittades, ansåg han sig redan kunna vara säker på sin sak. Han utförde nu flere ympningar, dels från människor, som hade kokoppor, dels direkte från kor, och alltid med samma lyckliga påföljd. De ympade blefwo omottagliga för koppersmitta. Men nu inträffade någonting, som försatte Jenner i stort bryderi och tyktes kullslå alla hans säkraste beräkningar: han träffade en mängd personer, som med säkerhet uppgåfwos hafwa haft kokoppor och som dock öfverföllos af smittkoppor. Han förtwislade dock ej, utan anstälde de noggrannaste undersökningar och fann nu, att det finnes en annan utslagsjukdom af förwillande likhet med kokopporna, som också angriper samma djur, äfwenledes öfverföres på händerna, men ingalunda lämnar något skydd mot smittkoppor, han kallade denna sjukdom falska kokoppor och så snart han lärt sig med säkerhet därifrån skilja de äkta, war han ock fullkomligt säker på sin sak.

Under sina trägna och ihärdiga forskningar, sina noggranna undersökningar och talrika försök hade Jenner emellertid hunnit nära femtio års ålder innan han år 1798 ansåg tiden wara inne att göra sin uppfinning bekant för världen. Han wille icke genom att i förtid, innan han ännu själf war alldeles fullkomligt öfvertygad om medlets öswiklighet, utbasunera det samma, möjligen förwärka det förtroende han ansåg det wara värdt. Men så war också segern fullständig: de få stämmor, som höjdes till motstånd, förstummades eller öfweröstades snart af det allmänna jublet, öfwer hela världen spred sig nyheten att smittkopporas makt war bruten och det Jennerska vaxinämnet sökte sig wäg till de aflägsnaste landsändar. Snom högst få år war

vaxinationen införd öfweralt och så lysande woro dess wärknin-
gar, att såwäl Jenner själf som flere hans samtida redan med
full tillförsigt drömde om den gyllene tid, då smittkopporna
helt och hållet skulle försvinna från jorden och blott lefwa
i minnet af den fajansfulla styggelse, som de under århundra-
denas lopp åstadkommit. En och annan fruktade redan att
jorden icke mera skulle räcka till att föda alla dem, som sko-
nades från smittkopporna. Detta i förening med de siffror,
wi redan tidigare anfört, kan gifwa en föreställning om hwilka
massor kopporna före waxinationen fördade. Låtom ojs nu
åter taga siffrorna till hjälp för att med swart på hwitt wisa
skilnaden i koppornas framfart före och efter waxinationen.
För Swerge, där waxinationen infördes år 1801, hafwa wi
rätt noggranna uppgifter, hwilka wisa ojs, huru wälsignelserikt
Jenners uppfinning wärkat i wårt moderland. I Swerge dogo
år 1752 öfwer 10 tusen personer i smittkoppor; 1757 återigen
öfwer 10 tusen; 1763 dogo öfwer 11 tusen serhundra;
1768 åter öfwer 10 tusen; 1769 öfwer 10 tusen; 1773 öfwer
12 tusen; 1779, hwilket wi redan omnämnt och som war det
allra swåraste koppåret, öfwer 15 tusen; 1784 öfwer 12 tusen
och 1801 öfwer 6 tusen. I allmänhet gick antalet döda ej un-
der 5 tusen om året. Den minsta dödligheten inföll 1786, då
serhundrasjuttioen och år 1775, då 1 tusen tvåhundrasjuttiofem
personer afledo i smittkoppor, men dessa twänne år utgjorde all-
deles särskilda undantag. År 1802 således efter det waxinatio-
nen blifwit införd i Swerge, ehuru ingalunda ännu särdeles
allmänt, dogo 1 tusen serhundratrettiofire i smittkoppor; 1810
då skyddssympningen wunnit fastare fot finner man redan en
tydlig minskning i dödsfallen, det året dogo åttahundratjugofyra;
sedan finner man ett jämt aftagande och 1820 dogo endast ett-
hundrasjuttiofire; 1822 endast 11. På 1820 och 30-talen upp-
stodo åter mera swårartade farsoter, under hwilka kopporna togo
fart, men i den allra swåraste, som inträffade 1839, dogo dock
icke fullt 2 tusen, ett jämförelsewis ringa tal, då wi betänka
huru mycket större folkmängden nu war mot i slutet af förre
århundradet, då 10 till 12 tusen ej war någon owanlig dödlig-

hetsiffra. En svår och långvarig kopparsot började långsamt år 1848 och nådde sin höjdpunkt 1851, under hvilket år åter betydligt öfver 2 tusen personer dufade under för sjukdomen. Detta tal kan visserligen synas högt nog, men understiger dock de gynsamaste åren i förre århundradet, om vi fränse de redan nämnda undantagsåren 1775 och 1786, då kopporna woro så owanligt milda. Åren 1843 till 1846 dogo endast sammanlagdt 23 personer i hela Swerges rike. Efter 1853 till och med 1871 hafwa årliga dödsfallen i smittkoppor några gånger understigit hundra, ingen gång öfverstigit tusen. Vi hafwa längre uppehållit oss wid Swerge, emedan detta lands förhållanden i det närmaste likna vårt eget lands och wi därifrån äga de noggrannaste och tillförlitligaste uppgifter. För att dock äfwen ifrån Finland meddela några siffror anföra wi följande. Om wi betrakta kopporna och den dödlighet de åstadkommit i förhållande till hela skaran af öfriga sjukdomar, få wi för vårt land nedanstående tal: af hvarje hundra personer, som dogo under de tio åren

1751—1760 skördades af kopporna 12 å 13,

1761—1770 räknades af hundra döde 14 å 15 i koppor,

1771—1780 dogo 10 på hundra,

1781—1790 omkring 11 och

1791—1800 omkring 10, på hvarje hundra.

Vaksinationen infördes i Finland år 1802, då den första lyckade kokoppvymningen värfställdes, och sedan dess ha dödlighetsförhållandena stält sig på följande sätt: på hundra döde afledo under de tio åren

1801—1810 omkring 7 i koppor;

1811—1820 war deras antal 5 å 6;

1821—1830 dogo 4 på hundra, och likaså

1831—1840;

1841—1850 samt

1851—1860 dogo blott 2 och

1861—1870 återigen 3 personer i koppor på hvarje hundratal döde. Om man nu betänker, att vaksinationen ingalunda varit allmänt genomförd och att sålunda en stor del af dem, som här upptagits som döde i koppor, aldrig varit vakcinerade

och ser, huru dock den allmänna dödligheten i koppor märkbart aftagit, måste man willigt erkänna att vaccinationen årligen räddat och fortfarande räddar tusentals människolif. Att sjukdomen till sin natur ingalunda blifwit mildare än i forna dagar se vi däraf att den fortfarande med samma häftighet som förr rasar bland ovakcinerade. Sjukmerket bland späda barn är dödligheten allt ännu så stor, att af hundra, som insjukna i smittkoppor sjuttio sköras af döden.

Om man också ej så alldeles sällan ser att personer, som blifwit vakcinerade likväl angripas af kopporna, blifwa dessa dock sällan häftiga och föra alldeles ytterst sällan till dödlig utgång. Detta är äfwen en fördel af vaccinationen, som ingalunda får lämnas obeaktad. Ty det är på långt när icke vaccinationens enda förtjänst att den räddat otaliga människolif undan en säker död — ofta nog hade döden varit tusen gånger att föredraga framför de följdjukdomar, som woro smittkoppornas wanliga wapendragare. Huru många af dem, som i forna dagar tillfrisknade ur kopporna, woro ej för hela lifwet döfwa, blinda, lytta och wanställda, en börda för sig själfwa och sina medmänniskor. Därom hafwa vi i våra dagar knapt en aning, den stora allmänheten har nästan helt och hållet glömt, hwad smittkoppor will säga, hwilken förfärlig sjukdom de fordom woro. Huru mången har wäl tänkt sig en moders lidande, då hon stod framför sitt ohyggligt wanställda barn, hwars kropp spredde omkring sig en odräglig stank, hwars ansigte swält upp till en oformlig klump, som knappast kunde widröras utan wämjelse! Om man ännu i våra dagar stundom träffar en och annan med fula ärr i ansigtet, någon gång en person, som i smittkoppor förlorat ena ögat o. s. w., så ser man dock sällan någon, hwars hela lif efter sjukdomen blifwit en kedja af kwal. Och detta hafwa vi vaccinationen att tacka för.

Likafom alla stora och wälsignelsebringande upptäckter har ej häller vaccinationen saknat sina motståndare och deras antal har öfats ju mera minnet af kopparsfoternas gränslösa ödeläggelser under förgångna tider hunnit förblefna. Som wanligt är det okunnigheten, som mest tagit sig talan i saken och trädt upp mot en

invättning, som den trägna och samvetsgranna vetenskapliga forskningen, stödd på insigt i ämnet och noggranna beräkningar funnit vara i allo nyttig och nödvändig.

Man har velat påstå att genom vaksinationen införas ofunda vätskor i kroppen, som göra människorna sjukliga, att vi sedan kopporna motarbetats i stället fått en massa andra sjukdomar, förut okända, som i lika hög grad som kopporna angripa och göra af med människorna. Detta är endast löst prat; det har bewisat sig att den allmänna dödligheten år för år blifwit allt mindre, hwilket wäl ej skulle vara fallet, om människorna blefwe sjukligare och kopporna ersattes af andra lika förödande sjukdomar. I sammanhang med den anförda bewisligen ohållbara besyffningen mot vaksinationen får man äfwen stundom höra, hurusom det wore ett otillständigt ingripande i Guds rådslag att genom inympandet af giftiga ämnen söka skydda sig mot en sjukdom, som han i sin allwishet sändt öfwer människorna. På sådana uttalanden kan man endast med en namngifwen tyft läkare svara: „Slå då också med desamma ihjäl alla läkare, rif ned slusjar och dammar i floderna och förklara krig åt hela den mänskliga bildningen“!

En anmärkning, som då ej är så fullkomligt haltlös som de föregående, är att det stundom händt, det andra sjukdomar med vaksinen öfverförts från sjuka på förut friska barn. Dessa fall, sorgliga i och för sig, hafwa dock så utomordentligt sällan inträffat och då alltid förorsakats af slarf, som ej mera kan förekomma, sedan vaksinationen blifwit stäld på en fullt ordnad fot och anförtröts åt pålitliga personer, hwilkas första regel är att aldrig taga vaxin af andra än erkänt friska barn. Hvad den anmärkningen åter beträffar, att man borde använda vaxin från wärkliga kofoppor och ej taga den från ymputslagen hos människor, svara wi att redan Jenner själf lika ofta använde ympämne från vaxinpusler hos dem han själf vaxinerat som direkte från kofoppor, och att ända sedan dess detta sätt städse blifwit med fullkomlig framgång begagnadt och till och med wisat sig lyckas bättre än vaksinationen från kofoppor, hwilken operation fordrar

alldeles särskilda mått och steg, som ej äro så lätta att iakttaga af hwem som hälst.

Det borde sålunda icke kunna bestridas, att vaxinationens nytta är ofantligt mycket större än de olägenheter man påbördat den samma, isynnerhet som dessa olägenheter dels äro gripna ur luften, dels utan svårighet kunna fullkomligt upphäwas. Att barn stundom i följd af vaxinationen få en lindrigare eller starkare feber och allmänt illamående samt att swullnaden och ömheten omkring det ympade stället på armen några dagar kunna förefalla litet beswärliga, må wäl icke utgöra något skäl att undwika en åtgärd, som skyddar för en af de swåraste och obehagligaste sjukdomar.

∫ betraktande af allt detta skulle man nästan tycka att vaxinationens utomordentliga och i ögonen fallande fördelar bort göra att icke någon skulle undandraga sig eller de sina den samma och att wi sålunda skulle komma allt närmare uppfyllandet af Jenners förhoppning att smittkopporna med tiden blefwe en okänd sjukdom. Men om man å andra sidan har i minne människonaturens wanliga tröghet och likgiltighet, som gör att man wanligen ej tänker på att förbereda sig mot en fara innan det är för sent, och när man wet, huru okunnighet och widskepelse städse göra det segaste motstånd mot de allra nyttigaste och wälsignelserikaste uppfinningar, bör man ej håller förundra sig att icke vaxinationen i något land blifwit riktigt allmän, innan regeringen tagit saken om hand och genom formlig lag påbjudit den samma. ∫ flere bildade land finnas därför redan lagar, som tvinga hwarje medborgare att låta vaxinera sina barn och öfweralt har vaxinationstwånget åstadkommit en nedfättning af dödligheten i koppor. ∫ England till exempel hade förr än vaxinationen war känd årligen af en miljon inwånare 3 tusen dött i koppor, efter vaxinationens införande dogo på samma antal inwånare, endast fyrahundra fem i koppor, men sedan vaxinationstwång blef genom lag infördt, hwilket i England inträffade redan år 1853 har koppdödligheten årligen warit endast tvåhundra femtio af en miljon inwånare. Afwen i Swerge infördes redan år 1853 lagbunden vaxination och man har ej

haft anledning att vara missnöjd med resultatet. I Tyskland är lagen om skyddsympning så sträng att till och med fängelsestraff ådömas dem som vägra underkasta sina barn densamma. Denna lag föreskrifver: „ympning med skyddskoppor skall undergå:

1. Hvarje barn före utgången af det på dess födelseår följande kalenderåret;

2. Hvarje lärjunge i en allmän läroanstalt eller privatskola, som därstädes fyllt sitt tolfte år.“

För militären äro ännu flere ympningar föreskrifna, men för andra fullvuxna har man ej ansett det lämpligt att påbjuda tvångsympning, ehuru man numera wet, att ej vaksinationen säkert skyddar för längre tid än tio år framåt. Just i denna omständighet, att en i barndomen utförd skyddsympning ingalunda medför full säkerhet mot smittkoppor för hela lifwet, hafwa vi att söka orsaken till att Jenners dröm om smittkopporas försvinnande från jorden ännu i vår tid är så långt från sin fullbordan. Först sedan det blifwit allmänt bruk att låta vakcinera sig en gång hwart tionde år, kunna vi med större skäl förena oss i Jenners förhoppning.

Men det gamla ordspråket, „Rom bygdes icke på en dag“, får äfwen nu vara vår tröst, då vi se huru långsamt öfvertygelsen om vaksinationens nödvändighet väger in i det allmänna medvetandet. Till en början få vi vara nöjda med att kunna bringa saken så långt att intet enda barn i vårt land hinner två års ålder utan att vara vakcineradt. Det är ju förnämligast bland barn, som smittkopporna pläga göra sina rikaste skördar; desutom är alltid en vaksination bättre än ingen, och om den ej häler åt alla lämna fullt skydd mot koppor under ett helt lif (somliga, som äro mindre mottagliga för smitta kunna nog vara skyddade genom en vaksination,) så kan den dock i betydlig mån mildra sjukdomens häftighet.

Att vaksinationen ännu tils vidare ingalunda i vårt land innehaft den ställning som den bort, och att vi sålunda i detta fall stått betydligt efter t. ex. vårt gamla moderland Sverige, detta har redan länge närt bekymmer hos fosterlands- och människovännerna, som med grämelse sett, hurusom årligen en mängd

människor och framför allt små barn offerats åt en sjukdom, som på civilisationens närvarande ståndpunkt ingalunda bort få utöfva ett sådant herravälde. De klagomål, som årligen inlupit från provinzialläkarene på många orter öfwer allmogens försumlighet att hämta sina barn till vaccinations- och granskningsmötena äfvensom de siffror, som vaccinationsförteckningarna uppvisa, hafwa nogsamtt ådagalagt nödvändigheten att äfwen i vårt land widtaga strängare mått och steg för att göra vaccinationen allmän. För att med siffror bestyrka vårt påstående att den ej på långt när varit tillräckligt allmän wilja wi nämna som exempel att af 100 under föregående år lefwande födde barn år 1877 endast omkring 59 med framgång vakcinerades, år 1878 omkring 56 och 1879 omkring 66 och att sålunda för hvarje 100-tal barn årligen mellan 30 och 40 få wära upp utan att wara skyddade för en af de farligaste sjukdomar, och det fastän detta skydd så lätt åstadkoms och kostnadsfritt erbjudes hwar och en, som will motaga det. Wisserligen stiger alltid vaccinationsciffran tämligen betydligt hwar gång någon swårare kopparsot hemsöker landet, mången will då i sista ögonblicken reparera sin försumlighet, men då är det ofta nog för sent och smittan har hunnit sprida sig wida omkring. Då wi t. ex. läsa att under året 1881 ensamt i Lappajärwi kommun på tre och en half månad dogo 110 personer i smittkoppor, däribland 94 barn under fem år, då wi läsa sådant kunna wi wäl knappast twifla om att försumligheten och likgiltigheten i afseende å vaccinationen betydligt bidraga att höja den årliga dödlighetsciffran.

Att kopporna i vårt land ända till senaste tiden utgjort en af de allra mest spridda sjukdomar, därom öfweretyga wi oss, då wi t. ex. i medicinalwärfets berättelse för år 1881 läsa om utbredningen af de allmänna förekommande farsoterna, hwilka äro mäsling, skarlakansfeber, tyfus och — smittkoppor. Af landets 51 provinzialläkaredistrikt hade detta år 14 hemsökts af tyfus, 21 af skarlakansfeber, 36 af mäsling och 48 af smittkoppor. Alla öfriga sjukdomar förekommo i ringare utbredning. — Att en sådan ofantlig spridning af smittkoppor ännu i senaste tiden varit möjlig, är wäl det kraftigaste bewis för att

våra vaksinationsförhållanden väl tålt wid en grundlig granskning och förbättring. Ledt af föredömet från andra bildade land och uppmuntrad af den framgång och de goda resultat den lagbundna tvångsypningen wisat öfweralt, där den blifwit införd, har därför äfwen Finlands folk genom beslut wid senaste landtdag antagit en dylik lag och därmed gifwit ett nytt bewis på att det wet att gå med i främsta ledet, då det gäller mänsklig odling och framåtskridande.

Enman frågan om införande af allmän tvångsypning i vårt land framställdes till ständernas afgörande, blef den grundligt afhandlad af finska läkaresällskapet på dess allmänna möte år 1881. Det gälde framföralt att komma till öfvertygelse om huruvida samhället ägde rättighet att pålägga sina medlemmar ett dylikt tvång och om man kunde lämna full säkerhet för att inga olycksfall i form af smittosamma sjukdomars öfverförande m. m. genom vaksinationen skulle åstadkommas. Denna senare del af frågan åsamkade icke stort hufvudbry; genom en af myndigheterna öfvervakad och af kunnige, wäl inlärde vaksinatörer utförd skyddsypning kunna icke dessa olyckor wällas, hwilka alltid förutsätta okunnighet och grof wårdslöshet. Swad frågans förre del beträffar, huruvida man ägde rätt att tvinga den, som ej själfmant lät vaksinera sina barn, att underkasta sig denna åtgärd, framhöllos många synpunkter. Bland annat upplästes ett längre andragande af doktor J. Collan. Därredogjordes först för några wetenkapliga försök, som utförts för att bekräfta vaksinympningens gynsamma wärkan såsom skyddsmedel mot smittkoppor. Därpå framhölls ett nytt exempel på, huru häftigt kopporna angripa ovalsinerade personer: den 26 september 1880 inträffade i Hamburg ett sällskap af åtta eskimäer, inwånare från det nordligaste Amerika, ett folk på låg bildningsgrad, bland hwilket vaksinationen är lika litet känd som några andra civilisationens wälsignelser. En af sällskapet ådrog sig koppsmitta i Tyskland och dog; från honom spredde sig kopporna till de öfriga och i medlet af januari 1881 dogo de fem sista medlemmarne af detta sällskap, som för något läng-

re än ett år tillbaka släpats från Amerika till Europa för att wijas för pengar.

Herr Collan fortsätter sitt andragande ungefär på följande sätt: „Då det sålunda är otvifvelaktigt att vaxinationen lämnar ett mäktigt skydd mot smittkopporna, så torde önskligheten af en allmän vaxination vara en afgjord sak. Men äger samhället rätt att tvinga sina medlemmar att underkasta sig vaxinationen? För att besvara denna fråga skola vi undersöka i hvilket orsaksförhållande samhällets ovaxinerade medlemmar stå till de, samhället i dess helhet eller till stor del drabbande olyckor, som kopporna medföra.

Då en kopparsot härjar, angriper den städse häftigare ovaxinerade personer, hvilka den i weckotal fjättrar wid fången, medan de vaxinerade merendels undslippa med att ligga till fångs några dagar. Luften i sjukrummet blir i samma förhållande mera förpestad och smittande som koppustlerna äro utbredda öfver kroppen och möjligheten att till omgifningen och de besökande öfverföra sjukdomen utsträcket så mycket längre i tiden, ju längre sjukdomen warar.

Då man nu wet att allmogen i den wida wägnar större delen af landet under wintern bebor endast ett rum, där de friska och sjuka lesa tillsammans, där besök af främmande mottagas, där barn och grisar bullra om hwarandra, där ställets wärdinna stökar undan sina barnfångar och så vidare, inser man nogsamnt, hwilken gränslös olycka en utbrytande kopparsot bringar öfver ett sådant hushåll. Ej nog med att hemmets frid och sällhet blir alldeles störd genom de sjukas jämmer, genom den förpestade luften, genom det eller de ovaxinerade barnens insjuknande och deras nästan säkra död; alt detta elände sprides äfwen till grannarne. Skall nu samhället ej hafwa rättighet att skydda sina medlemmar mot dylika wedewärdigheter, ja är det icke rent af samhällets plikt att tvinga likgiltiga och håglösa medlemmar att ombesörja sina barns vaxination för att sålunda minska hårdarne för smitta och undandraga barnen en wid utbrytande kopparsot nästan säker död eller lyten, som för dem omöjliggöra själföförljning och bringa dem till tiggare-

stafven eller fattighuset? Huru många ovakcinerad person har ej genom kopper förlorat sin syn och från en värfam, välmående människa förvandlats till fattighjon! Huru många har ej genom kopper mist sin hörsel eller fått något annat kroppsligte, som i hög grad minskat hans eller hennes förmåga till själföförförning! Men hvem förjer för de lyttas bärgning? Jo, denna börda åligger lagenligt samhället. Skulle då samhället ej hafva rättighet att genom allmänt påbjuden vaksination försöka aflägsna en af orsakerna till fattigdom och nöd för att sålunda för sina medlemmar lindra en tung börda! Hvem kan väl ens tveka om svaret? Det är ej allenast samhällets rättighet, det är dess skyldighet att införa allmän tvångsvaksination isynnerhet här hos oss i Finland, där stora tiggareffaror winter och sommar wandra från gård till gård och bilda ett utmärkt medel för farsoters spridning. Men om det nu sålunda är samhällets rättighet och skyldighet att införa lagbunden vaksination, så hör det också samhället till att på det omsorgsfullaste waka däröfwer, att ingen skada genom vaksinationen drabbar någon bland dess medlemmar." "Många af läkarsällskapetets medlemmar uttalade sig i samma anda, som herr Collan och af de flesta framhölls, huru som vårt folk i allmänhet ingalunda hysar någon egentlig misstro eller obenägenhet mot vaksinationen, utan fastner blott af den naturliga trögheten, detta allmänt spridda fel att „icke komma sig," underlåta att föra sina barn till vaksinationsmöte.

Oftare ser man då att folk hysa rädsla för att låta taga vakcin af sina barn, ehuru denna besfättning hvarken medför smärta eller några obehagliga följder i världen, det är ju dock naturligt att samhället skall äga rätt att ställa denna fordran på sina medlemmar, och man tycker att hvar och en med nöje för det allmänna bästa borde underkasta sig det utomordentligt lilla obehaget att låta skatta några vaksinpustler. Den fördel samhället erbjuder genom en allmän, kostnadsfri vaksination, den säkerhet och det skydd mot utbredningen af en swår och förödande sjukdom, som därmed åstadkoms, kan väl icke anses för dyrt betalad, om i ersättning ej fordras annat än en droppe

vakfinsaft. Ju mera vakfinationen genom bestämd lag ställes på fullt ordnad fot och winner oinskränkt utbredning, dess större blir äfwen behofwet af vakfinsämne och det är därför ockfå nödvändigt att samma lag, som förbinder hwar och en att låta vakfinera sina barn på samma gång fordrar en wifs mängd af de lyckade wakfinkoppornas innehåll i gengäld. Ty „där en stor fara hotar samhället bör ingen hänsyn göras för den enskilda trögheten och fördomen“, yttrade en af läkaresällskapets medlemmar.

Slutsumman af mötets förhandlingar i denna sak blef att läkaresällskapets flertal förenade sig om följande uttalande, som skulle gälla som ledning för ständernas beslut i frågan:

„Läkaresällskapet uttalar sig för ett gradwis genomförande af allmän lagbunden wakfination, till en början i städerna, samt i landsorten i den mån tillgång på fakkunnig och pålitlig wakfinationspersonal samt tillförlitligt wakfinationsämne i tillräcklig mån kan erhållas.“

De åsigter, hwilka härigenom fingo sitt uttryck blefwo äfwen inom landtdagen de segrande och sålunda äger numera äfwen vårt land en lag, som förbinder hwar och en att inom wifs tid låta wakfinera sina barn.

Wi wilja i detta sammanhang redogöra för de wigtigste punkterna i den kejsrerliga förordningen angående wakfinationen i Finland, som med ständernas samtycke utgafs den 17 december 1883. Det bestämmes där att wakfinationen eller skyddskoppymningen skall handhafwas genom kommunernas försorg under inseende och kontroll af statens därtill utsedda myndigheter. I wissa städer skola inrättas såkallade wakfindepoter eller byråer, som öfwerwaktas af en föreståndare och där wakfinsämne alltid bör finnas i tillräcklig mängd så wäl för ortens behof som ock för att förse wakfinatorerne på landsorten, om ympämne tryter dem.

Wakfinatorer och wakfinatriser utses på landet af kommunalstämma eller kommunalfullmäktige, i stad af rådhusstämma eller stadsfullmäktige, men innan de anställas bör utlåtande om de sökandes lämplighet inhämtas, i stad af hälsowårdsnämnden och på landet af wederbörande prowinsialläkare.

För den ympning vaksinator värfställer wid utlysta ympningsmöten erlägges ingen afgift, men kallas han att wid annat tillfälle förrätta ympning ersättes han enligt öfverenskomelse.

Föräldrar, fosterföräldrar och målsmän åligger att låta med skydds-koppor ympna de i deras vård varande barn innan dessa uppnått två års ålder, så framt ej giltiga skäl till ympningens uppskjutande förefinnas. Skyldigheten att undergå vaksination gäller äfven för äldre barn och fullvuxna personer, hvilkas vaksination antingen aflupit utan framgång eller blifwit försummad eller uppskjuten. Från skyldigheten att undergå vaksination frikallas endast den, som bewisligen genomgått verkliga smittkoppor eller också utan påföljd under tre på hvarandra följande år blifwit vaksinerad från arm till arm och sålunda måste antagas vara omottaglig för vaksin.

Efter värfställd ympning skall den vaksinerade till utrönande af ympningens framgång af vaksinatören granskas och bör för sådant ändamål vara tillstädes å tid och ort, som därtill utfättas. Detta fordras dock ej af den, som redan förut wid annat tillfälle undergått granskning. Den, som icke låtit granska sig, betraktas som ovaksinerad och bör förty underkastas ny ympning, såvida det ej kan utredas att han tidigare blifwit med framgång vaksinerad.ungen har rätt att förwägra vaksinatören att till ympning taga eller uppsamla vaksin från af denna inympade vaksinkoppor; dock bör minst en koppa på armen lämnas orörd. Underlåter någon af föräldrar, fosterföräldrar eller målsmän, hvilka hafwa ovaksineradt barn i sin vård, att inom två år efter barnets födelse låta vaksinera detsamma, eller uraktlåter annan vaksinations-skyldig att underkasta sig vaksinering, så stadgar lagen att kommunalnämnden på landet samt magistrat eller ordningsrätt i stad skall pröfwa saken och förelägga den försumlige en viss tid, inom hwilken den uraktlåtna vaksinationen bör vara värfställd wid wite från två till femton mark. Försummas den sålunda utsatta tiden dömes witet och ny tid med förhöjdt wite förelägges, (dock ej till högre belopp är trettio mark). Där tillgång till böternas erläggande tryter, aftjänas de med lämpligt arbete inom kommunen.

Tillämpningen af denna förordning widtager för städer med vaksindpot år 1885, för öfriga städer 1886 samt beträffande landskommunerna: för Nylands län 1887, Åbo och Björneborgs, Tavastehus och Wiborgs län 1888, S:t Michels, Kuopio och Wasa län 1889 och Uleåborgs län 1890, alt beräknadt efter de mindre eller större swårigheter, som anses komma att möta wid vaksinationsförhållandenas ordnande i de olika landsorterna.

Det är ett stort framsteg, som vårt land genom denna lag gjort och styrelsen utför en viktig del af sitt ansvarsfulla åliggande att öfverwaka den allmänna hälsowården i landet genom att noga se till, det denna lag utan undantag efterlefwes. Så länge den enskilde genom likgiltighet och uraktlåtenhet att sköta sin kropp och skydda sig mot sjukdomar ej skadar någon annan än sig själf, må det vara hans ensak, men så snart han genom sin försumlighet äfwen utsätter sina medmänniskor för fara, då är det tid för myndigheterna att insfrida. Wid detta sakförhållande har man på senare tiden alt mera börjat fästa uppmärksamhet; i vårt land likasom annanstädes i den bildade världen utvecklas det allmänna sundhetswäsendet dagligen i olika riktningar. Hit hör bland annat tillsättandet af sundhetspolisier i städerna, införande af allmän köttbesigtning på wisja orter, påbud om renhållning af gårdar och hostäder, luftwärling i skolor allmänna samlingslokaler, förbud mot anhopning af orenlighet annanstädes än på därtill utsedda platser m. m. m. Lagen om allmän vaksination är, som wi i denna uppsats sökt framhålla, ingalunda en af de minst wiktiga af de åtgärder, som företagits till samhällets skydd mot sjukdom och elände. Wi hafwa wisjerligen ännu icke därigenom nått det yttersta målet, ty såsom också tidigare blifwit påpekadt är icke en vaksination tillräcklig att med säkerhet för hela lifwet skydda mot koppor utan borde den företagas åtminstone en gång hwart tionde år för att lämna fullkomlig trygghet. Här hafwa wi ock orsaken till att kopparsjoter ännu i vår tid anställa rätt betänkliga härjningar till och med i land där vaksinationstwång för minderåriga redan länge warit infördt. Siffrorna, hwilka alltid lämna de säkraste bewis, och hwilka äro det enda man egentligen kan hålla sig till, då

det som här gäller att på otvifvelaktiga uppgifter om nyttan af en hälsowårdsåtgärd, siffrorna tala äfwen i detta fall ett språk, som måste förstås af den instränktaste, de lämna bevis, som måste öfvertyga den mest hårdnackade. Låtom oss för den skull betrakta några sifferuppgifter från Tyskland. I detta land, där som wi redan omnämt, ett tämligen strängt vaksinationstväng gäller för alla medborgare, har man ännu bland militären infört skyldigheten att efter wisja år låta omvaksinera sig — revaksinationstväng. Om man nu jämför dödlighets-siffrorna bland militären, där revaksinationen är allmän och bland den öfriga befolkningen, där den endast undantagswis förekommer, så får man ett slående bevis på, i hwilken mån upprepad vaksination förhöjer säkerheten mot koppsmitta.

Från år 1831 hafwa alla rekryter i preussiska armén blifwit omvaxinerade och 1833 utgick en befallning att denna åtgärd skulle utsträckas till hela denna armé. Detta hann dock icke till fullo wärkställas förr än 1835. Från detta år och till år 1866 blefwo 1 miljon seyhundra sextiotusen femhundrafyrtio-fem soldater omvaxinerade. På öfwer hälften af detta antal slog vaxinen an, hwilket war ett tecken på att den första vaksinationens skyddskraft hos ett så stort antal gått förlorad under tidens lopp och att alla desja således äfwen skulle warit mottagliga för koppsmitta. Låtom oss nu jämföra koppdödligheten inom denna samma preussiska armé före och efter den tid revaksinationen (:omvaxineringen) war införd. Åren 1825—1834 (således de närmaste tio åren före denna tid) dogo sammanlagdt 496 soldater i smittkoppor, 1835—1844 dogo 39; 1845—1854 dogo 13 och 1855—1864 dogo 12 soldater i denna sjukdom. Under de sista tjugo åren fördadades wanligtwis ej mer än en soldat om året, under det att den civila befolkningen flere gånger hemsöktes af swåra koppfarsoter, så t. ex. år 1858, då ingen soldat dog, men 4 tusen seyhundranittioen af de civila. År 1865 dog en soldat i smittkoppor, 1866, som war frigsår, dogo åtta, men då kunde ej samma ordning iakttagas som i fredstid och ingen af de döda war omvaxinerad. Bland fästningstrupperna i Württemberg i södra Tyskland, där äfwen omvaxinerings-

är påbjuden, hafwa under mer än tjugo år, från 1849—1870, wisserligen några sjukdomsfall inträffat, men icke ett enda dödsfall i smittkoppor. Bland 6 tusen tvåhundra tjuguet fall af smittkoppor från ett sjukhus i London funnos endast 3, som med säkerhet woro omvaksinerade.

Från vårt eget land kunna wi ej anföra några siffror, emedan omvaksineringen hos oss ännu aldrig bedrifwits i större utsträckning och tyvärr till och med måste anses höra till fjällsyntheterna. Det är blott, när någon farfot är i antågande och hälst redan skördat några offer, som de flesta låta påminna sig om att de i kopporna hafwa en fiende, som icke är att leka med och då stormas vaksinbyråerna. Om ej sedan dessa äro beredda på ett sådant tillopp och vaksinämne tryter, då ligger det närmast till hands att höja klagorop öfwer wederbörandes försumlighet och ingen tänker på att det som är en jämförelsewis lätt sak att med lugn ordning utföra småningom och under årens lopp, det kan bli en omöjlighet då alla framställa sina fordringar på samuna gång. Det är ej, när fienden redan är i landet, som ett folk plär börja sina frigsrustningar, utan det måste ständigt hålla sig beredt, om det ej skall öfwerumläpas. Därför ware den lag om allmänt vaksinationstvång, som våra senast församlade, upplyste ständer skänkt oss, kommer äfwen Finlands folk i en snar framtid att wara rustadt åtminstone mot de swåraste angreppen af den farlige fienden smittkopporna och wi kunna med tillförsigt hoppas att vårt folk, som genom sina själfwalde ombud stiftat lagen, äfwen med glädje skall underkasta sig densamma. Och när i en framtid äfwen revaksinationen blifwit allmänt införd, skall wäl den dag komma, då kopporna fullkomligt upphört att wäldgästa Finlands bygder och sålunda upplysningen änyo wunnit en härlig seger i vårt land.

b.)

Prästens fosterdotter.

Skildring ur det wärkliga lifwet .

af

C. J. Thyregod.

Öfversättning från danskan.

I början af detta århundrade lefde en yngre man såsom präst i Henne och Lønne af Ribe stift. Tidigare hade han varit präst på en liten ö; men om det war Manö, Åstö eller någon annan af Danmarks „hundrade öar“ ser jag mig för ögonblicket icke istånd till att upplysa om, och det kan ju också vara osänska likgiltigt.

I ett bonde- eller fiskarehus på den omtalade onämnda ö hade en gång under hans ämbets tid ett litet slockebarn blifwit kvarlämnadt. En del säga att det war en skeppsbruten man, medan andra påstå att det war en förfallen och förjupen kwinna, som hade kvarlämnat barnet, wi befinna oss således här på sagnens osäkra grund. Barnets tillwara är däremot säker nog, liksom det är säkert att husets fattiga ägare tyfke högst illa om denna oberättigade tillwärt i hans allaredan ganska talrika familj. Mannen wände sig därför till prästen, hwilken det förnämligast ålåg att uttänka hwad som skulle göras med barnet, då det wäl ej gick an att utan vidare kasta det i sjön.

Nej det kunde då rakt icke gå an, sade prästen, som nu företog sig att utfråga den lilla flickan; men hon kunde ganska dåligt göra reda för sig. Hon wiste att hon hette Magdalena, hon wiste också något om ett skepp, som gungade upp och ned på de klara böljorna, och om en stad med många stora hus, med höga trappor och mycket människor. Det fans i det hela föga reda och sammanhang i hennes meddelanden, men hon kunde nu en gång icke gifwa bättre. Prästen gaf henne då ett hem i sitt hus under den tid, som skulle förgå, medan han breswärlade med åtskilliga makter och myndigheter, för att utfinna hwem som war förpliktigad att försörja den lilla.

Det är icke fullt klart hwilken utgång hans möda fick. Prä-

stens hustru sade sedan åt flickan att hennes föräldrar woro döda, hwaremot prästen skall hafwa sagt till andra, att åtminstone hennes moder lefde, men till liten heder för sig och andra. Det är nog möjligt att hans utsaga war den rätta, och att hans hustru af kärleksfulla skäl icke sade den unga flickan sanningen. Wärlden fick endast med säkerhet weta, att hon hette Magdalena Nielsen, war född i en eller annan dansk handelsstad, och att prästens af barmhertighet åtog sig att uppfostra henne.

Meningarna om flickan själf äro också delade, i det några säga, att hon war ett underfönt och innerligt fromt barn, medan andra mena att hon ganska riktigt war wacker som en ängel, men att hon eljes mera liknade till att vara afkomma af ett annat slags motsatt wäsende. — Man är wäl häraf berättigad till den slutsatsen, att det redan tidigt yttrat sig hos henne starka lidelser såwäl i god som ond riktning.

Prästen och hans hustru woro wid den tiden unga och barnlösa, men så förblef det icke; de fingo efterhand en stor barnskara. Prästkallet på den fattiga ön gaf dem endast en tarflig utkomst, så det war swårt nog för dem att slå sig ut. Den lilla främlingen, som småningom blef större, måste med tiden göra nytta för sig, först såsom barnpiga och sedan på annat sätt. Det war i sin ordning. Tillochmed under det hon gjorde de simplaste pigsyslor, fick hon hos den hederlige prästen och hans goda hustru en tiofaldt bättre uppfostran, än hon rimligtwis kunde hafwa fått hos sin närmaste släkting, i det grundwalen här blef lagd till det goda, hwartill hennes af naturen kraftiga wilja, sedan skulle uppöfwas i lifwets skola.

Trakten där hennes ungdom förflöt är egendomlig för sin storartade wildhet. Prästgården låg nära den milsbreda Filsö och hade utsigt öfwer fält och ängar och rykande sandreflar, bakom hwilka det uråldriga Wästerhafwet dånade och bullrade. Upp emot norr synes flygsandstraktens kämpe, det mörka Blåbärget, som säges hafwa fått sitt namn däraf att dess topp oftast är inhöljd i en blåaktig dimma. Men utsigten därifrån, när den någongång är fri, är utomordentligt wid och wild. Det ändlösa hafwet, som rullar sina wäldiga wattenmassor mot Jutlands

järnkust, så jorden skakar, de stilla leende insjöarne midt emellan de brofiga sandreslarna, bärgets mörka, lifsom sönderflitna massor med ekfogar wid foten, de spridda människoboningarna, som dyka upp här och där mellan de rykande sandnilorna — allt detta framstår såsom en underbart storartad drömbild och är oförgätligt för den som en gång har sett det. Drager där sedan fram öfver näjden, ett af de ofta återkommande åskvädren, då ljungelden spelar i alla riktningar, tordönets rullande gifwer genljud lifsom djupt inne i bärget, medan insjöarne mörkna genom återspeglingen af skarne ofwanom, och stormen piskar hafwet till det whitaste skum, af hwilket det kastar stora flygande slagor långt upp på landet — då kan det vara som om man såge en urtidsbild, ett drag ur skapelsens dag, då himmel och jord wände sig i födslosmärter.

Trakten är — eller war då för tiden — hård och fattig, med tarflig utkomst för människorna. Inwånarene måste söka en stor del af sitt uppehälle på hafwet, antingen som fiskare, eller som egentlige sjömän. Det föll på kwinnornas lott att uträtta många af de arbeten, som på andra orter tillkomma männen. Magdalena måste, som fullwuxen, följa prästens plog och wagn, samt färdas med hacka och spade.

Man wiste icke att hon kände sig otillfreds härmed; ty hon war ras och stark, samt willig till sina sysslor. Mot prästens och deras barn uppförde hon sig tillbörligt och wäl; men gentemot andra mindes hon alltid att hon war prästens fosterdotter, icke hans tjänstepiga. Hon förbifåg sin omgifning; hon talade ett annat språk än de och ägde en långt större själsbildning, hafs-gästarna fann hon råa och odrägliga att umgås med, hwaremot bönderne funno henne högmödig och egensinnig.

Där gjordes några förebräelser å båda sidor; och följdén blef att hon förde ett ensamt och inbundet lif, och hade ingen jämnårig wän eller wäninna. Stundom sysslade hon, under sina fristunder, med husets lilla boksamling, wid andra tillfällen läste hon i naturens bok och sökte på sitt wis tyda de underliga runor den i hennes närhet uppenbarade. Under sina ensammandringar uppnådde hon ibland toppen af Blåbärget, där hon

sedan stod och rörde armarne som om hon varit en fågel, som wille flyga till fjärran obekanta land. Stundom gick hennes wäg till kyrkan, under hvars hwalf hon kunde sitta timal och stirra på Gud Fader, jungfru Maria och hennes wälsignade son, samt den helige Mikolaus, hwilkas bilder i utskuret träwärf funnos på den gamla altartaflan.

Magdalena war en stor, fyllig flicka, med ett wadert ansigte och en rikdom af ljusbrunt hår. Där war något, icke just drömmande, men snarare undrande, i hennes stora ljusblå ögon, som om hon aldrig kunde begripa, huruledes hon, stadens barn, war lösryckt från sin rot och fastad in i denna ödemark, där hon icke riktigt kunde finna sig. Och det war också händelsen i bokstaflig mening; ty hon kunde aldrig lära att skilja de ständigt forfarande wägspåren, och hon for mycket ofta wilse mellan sandrefslarne.

Kärleken, denna lifskraft som så mäktigt ingriper i nästan hwarje människolis, kom också till hennes hjärta; men om hennes kärlekshistories uppkomst och första utveckling, wet man nu icke något att berätta. Man wet endast att Jon Tuesen war son till en hemmansägare och fiskare där i trakten, och att han war en hurtig och stark yngling, som af sina jämlingar och kamrater aftades såsom en ypperlig stallbroder under de farliga och mödosamma färderne på hafwet. Han hade också farit på ett örlogsfartyg; ty wid den tiden war det krig mellan Danmark och England; men orsaken till att han nu, under sina unga kraftiga år, hade kommit hem, medan kriget ännu pågick, wet jag icke.

Efter sin hemkomst war han icke mera så gärna sedd bland sina kamrater som förr. Han hade blifwit så fin, hette det, och han tyktes wärkligen icke hafwa lust till det råa och wilda lif, som dåfortiden fördes bland fiskarene. Han gick hållre sin egen wäg. Men så fann man det håller icke underligt, att den inbiliska prästflickan, som man kallade Magdalena, och han kände sig dragna till hwarandra, ty de ledo nog af samma sjukdom, de två, mente man.

Då deras förhållande blef känt, tykte prästens wäl icke

riktigt om det, de tänkte kanske, att deras vackra fosterdotter kunde gjort en större lycka. Jon Tuesens fader å sin sida, fann det så galet som möjligt, att hans son wille äkta denna halfförnäma jungfru, som därtill war så fattig, att hon ej kunde fågas äga de kläder, som hon gick och stod i. Och så war det en fråga, som wärkligen war wärd att öfwerwäga, om hon också dugde till att blifwa bondehustru och kunde finna sig i det stränga tarfliga lif, som hos sandbanksboarne har blifwit deras andra natur.

Då det unga paret icke wille uppgifwa sin kärlek, blef Jons slägt fiendtligt sinnad mot Magdalena, och hon som war stolt och egensinnig återgäldade fiendskapen. Jon, en ärlig och rättfärdig karl, försökte utjämna den ömsesidiga osämjan, men det wisjade sig wara omöjligt.

Han och Magdalena höllo sig likwäl trofast till hwarandra, medan åren gingo; men då hans närmaste icke ändrade tankar, så han hade kunnat genomföra sin wilja med fog, så genomförde han den likwäl och gifte sig med Magdalena, utan föräldrarnes samtycke.

Från ett sandbankshemman i Bejers eller Hostrup, eller hwarifrån det nu war, Jon war hemma, kunde en son wid denna tid icke få någon stor arfwelott, när det, som här war fallet, fans många syston, som skulle dela den tarfliga förmögenheten. Men någon hjälp att skaffa sig ett hem och köpa sig del i en fiskarbåt, skulle Jon nog kunnat få hemifrån, om han föröfrigt hade följt sina föräldrars råd. Men då han gifte sig med prästlickan, wille de alls icke hjälpa honom, och henne wille de icke se för sina ögon. Till gengäld war hon nog lika illa sinnad mot dem, och det såg ej ut som om fiendskapen kunnat jämnas på något sätt. Till en början slog de unga sig ganska bra ut. De hade gift sig tidigt om wåren, och nu drogo de båda till hafwet, för att få arbete och förtjänst wid wärfisken.

Denna näringsgren plägar taga sin början wid påsktiden och warar ända till sommarfolståndet. Man sade att springhwalarna wid den tiden i stor mängd sökte sig ned till Horns ref och förjagade fisken från kusten. Jag wet ej om detta är

den riktiga orsaken; men fiskeritiden är nog ungefär densamma nu som då. Under denna tid fördes där ett egendomligt lif, som nog har kunnat förändras litet under tidernas lopp, men som dock i sina grunddrag är detsamma, som det varit i århundraden, då det är betingadt af själfwa kusten, hafwet och fryselsfättningens egendomlighet.

Som bekant är Jutlands västkust från Skagen till Skalling-ende, begränsadt mot hafwet med en sträcka af sandreslar. Det gifwes wilst enskilda afbrott i längdsträckningen; men afbrotten äro endast korta, och sandåsbältet är af olika bredd, så att det på sina ställen sträcker sig endast en fjärdels mil, men på andra ställen en mil inåt landet. Korta afbrott bilda bland annat inloppen till de breda flodbäddarne; men dessa inlopp: Nyminde, Torsminde och Aggerkanal, äro smala och föränderliga, samt lätt utsatta för att tillshandas och därför till icke mycken nytta för sjöfarten. Det finnes ingen ordentlig hamn på hela kusten, men längs denna sträcka sig ut i hafwet de bekanta farliga reswen, hwilka mången kustbo håller för en underwattens fortsättning af Norges fjäll. Fiskarene kalla den inre sandbanken „Brand“ och den yttre „Baal“. Längre ut skall det, efter en dels påstående, ännu finnas ett tredje ref, som dock är mera djupliggande och mindre farligt.

Den tron att sandreslarne skulle sammanhänga med Norges fjäll är helt wilst ogrundad, ty reslarne hafwa icke bärgnatur utan bestå till det mesta af bara sand. Troligt är därför också att vågswallet är orsaken till deras uppkomst, ty då en framwältande hafswåg törnar emot land och häjdas, så sjunker den tillbaka och glider ned för den sluttande strandbädden. I det den drager sig tillbaka möter den då en annan framstörtande bölja. Wid mötet inträder likasom ett ögonblicks lugn, under hwilket den i wågen inneslutna sanden faller till botten. Därpå uppstår det inre sandrefwet; det yttre bildas wäl på ungefär liknande sätt. Men då vågslagen icke wid alla tider hafwa samma styrka, så följer därpå, att reslarne kunna flyttas och ombildas, så att deras läge och höjd icke nöjaktigt kan beräknas. Därigenom blifwa de ännu farligare både för fartyg och för

kustens fiskare. Man må nämligen icke tro att Västerhafwets fiskare, likasom fiskarene i våra smala fjordar och sund, ligga nära till land. Där hafwa de intet att göra och det skulle ock vara för farligt. De gå i stället 3 till 5 ja flere mil ut till hafs; ty den rikaste fångst göres wanligen långt ute, i det fiskarne wiserligen skulle vara större, men långt färre till antal, närmare inåt sandrefarne och strandbädden.

Från de längst afslägsna tider har det bedrifwits fiske längs med kusten, och på wisja platser hafwa fiskarena haft lägerplatser redan i århundraden. På andra ställen åter äro lägerplatserna förflyttade, likasom ju sandrefarne själfwa, tid efter annan kunna flytta och förändra sig. När en ny lägerplats skall anläggas, så uppsöker man därtill en slätt, eller dal inne mellan sandrefwen, så att den genom en sträcka af sandref är skild ifrån hafwet och har andra ref emot norr. Man söker nämligen lä emot de skarpa nordan- och wästanwindarne. Däremot måste platsen ligga så fri och öppen mot söder som möjligt, för att man skall kunna åtnjuta det största möjliga mått af sol och värme. Inne i det tryggaste och lugnaste lä, uppför man sedan sina fiskarbodar. Deras antal är olika i förhållande till båtens storlek. Suru stort det båtlag war, i hwilket Jon Duesen blef delägare, wet jag ej; men jag förutsätter att båten war bemannad med sju män, hwilket förhållande dåförtiden war mycket wanligt.

Där uppfördes då fyra hyddor sida wid sida, tätt intill hwarandra, och med gaslarne wända mot söder och norr. Wäggarne uppfördes af ljungror i likhet med en jordwall af omkring en alns höjd. Där ofwanpå sattes sparrar och ribbor, som sedan täktes med ljungror, såsom på mången bondgård där i trakten. En sådan fiskarbod kostade icke mycket att uppföra, ty träwirket war oftast en gåfwa af hafwet — brädstumpar och strandadt timmer —; ljungror och ljungror kunde fås mellan refarne. Huset war endast tillgängligt genom en uppfuren dörr, det will säga två halfwa dörrar ofwanför hwarandra, på södra gasweln. Har man råd därtill är denna vägg stundom helt och hållet af trä och har ett par små fönster. Detta kände man

dock icke just till, på den tiden, hwaremot man ibland hade infattat en enda liten glastruta i öfre dörrhalfwan. Skorsten har hyddan ej, men en eldstad strax innansför dörren och emellanåt ett rökhål i taket, som kan täppas med en torf- eller ljungknippe.

Ett fiskelag bestod wanligtwis af lika många män och kvinnor, och där bodde två män och två kvinnor i hvarje hydda; men om parens antal war ojämt, så bodde i en af hyddorna endast ett par, och då, om det kunde passa så, man och hustru. Fiskbodarna med deras tarfliga byggnadsfätt och inredning, kunde tacka sin kvinliga befolkning för att de innehöllo större trefnad än man hade wäntat sig. Wi wilja i tankarne träda in i en sådan hydda, sådan den dåförtiden war, och skola då strax spåra den ordnande och pryddande kvinnohandens wärksamhet. Det mörka och lösa jordgolfwet framter en omiskännelig sträfwan efter renlighet och är beströdt med hwit sand. Torfwäggarne och ljungtakets äro innansför prydda med wackra halmflätningar, ofta af guldglänsande hafrehalm, som är afklist med sax och ser mycket bra ut. I hyddans norra ände, finnas två fångar, som stundom äro åtskilda med träwärf, hwilket ofta tager sig ganska egendomligt ut, då det kan wara strandade wrafstycken, som äro polerade, målade eller rikt förgyllda. Sådant äro kvinnorna mycket begifna på, hwaremot det oftast är männens omsorg, att såsom skildtwärf ställa wid dörren en galionsbild från ett skepp, föreställande en engelsk storman, en hednisk afgud eller någon annan märkwärdighet, med en sydwäst fastsydd på hufwudet och en söndrig flaskka, en skallra, eller något dyligt i handen.

Framför fången, eller fångarna, står ett bord eller ännu oftare en kista med platt lock, hwilken gör tjänst som bord. Wid den ena fången, ibland wid dem båda, hänger en liten spegel och en handduk. Öltunnan och bränwinskuttingen hafwa också sin plats där i närheten, under bordet finnes en inrättning, som liknar ett stort hönsbo och som wärkligen är ett förvaringsställe för hönsägg, som utgöra den enda omwärling i inwånarenes wanliga föda: bröd, smör och fisk; — köksredskap, bränn-

torf och dylikt äro wanligen undangömda i någon wrå, så de icke lätt falla i ögonen.

Swad man däremot genast ser, är två gropar, som äro gräfsda i jorden till höger och vänster i hyddan. Swarje grop är ungefär en aln i längd, bredd och djup, sidorna äro invändigt beklädda med trä, för att den lösa sanden icke skall glida ned. Här hafwa kvinnorna — fiskarslickorna, som de kallas, antingen de äro gifta eller ej — sin egentliga, dagliga arbetsplats, i det de sitta på kanten med fötterna nere i fördjupningen och hafwa framför sig ett bräde, som kallas „bakktråg“, och hwari de med stor färdighet nedlägga krokarne, efter det de förfjett dem med beten. En „bakke“ består af en 600 alnar lång lina med 600 krokar, det erfordras mycken öfning och skicklighet för att med tillbörlig snabbhet lägga betet på krokarne och nedlägga dem på brädet i sådan ordning att linan icke trasslas när den skall läggas ut. Till en båt kan höra 50 „bakker“ eller flere alt efter båtens storlek, så att det ej är ett ringa antal krokar, som skall ordnas och förjes med beten. Då kvinnorna äfwen måste uppfära och ränsa den fångade fisken, samt ombeförja hushållet, så inses lätt, att det icke är något lätjesfullt lif de föra wid hafwet, lika litet som de få wara rädda för köld och wäta.

Under ett sådant lif, förflöt första tiden af Magdalenas giftermål, och den kunde anses brydsam nog för henne, som war owan wid dylika sysslor. Dro för sin man, då han i swårt wäder färdades på hafwet, war hon håller icke fri ifrån. Men hon war stark och härdad, hade en god hälsa och kraftig wilja, så hon snart wande sig wid fiskarslickornas obehagliga arbete och blef mycket duglig däri. Desså war den hydda, som hon och hennes man allena bebodde, försedd med fullkomligt lika mycken bekwämlichkeit som grannarnes.

Wid midsommartiden upphörde wärfisket, och Zons kamrater öfwergåfwo fiskelägret för att draga bort till sina skilda hem och andra arbeten. Son och Magdalena hade intet annat hem, det fanns icke håller något bestämdt arbete, som wäntade på dem; ty mellan dem och Zons föräldrar hade ännu icke skett något

närmande. Och Magdalena hade ingen vän eller frände. Icke ens prästens kunde hon nu bedja om råd och hjälp; ty de hade flyttat från trakten, redan tidigt om våren, då hennes fosterfader hade blifwit kallad till präst i Norra-Snede. De unga tu woro emellertid oförsträcka och hade för länge sedan öfverlagt, hwad de skulle göra. De packade sina kläder och litet annat lätt flyttbart gods i ett knyte; sedan läste de igen dörren till fiskarbodan och wandrade så med hwarandra mot söder.

Det hölls årligen wid S:t Hanstiden marknad i Ribe, där då kustbefolkningen från södra Jutland infann sig för att städsla arbetsfolk till höbärgningen. Det war mest ungt folk från norra Jutlands hedar och största delen bland dem hade tillbragt wårmanaderna wid fisket, här träffades de nu för att söka arbetsförtjänst, och det kan nog hända, att kustboarnes ankomst till Ribe marknad hade mera inflytande på fiskets afstannande, än springhwalens *) ankomst till Horns ref.

Son och hans hustru gingo ock till Ribe marknad och fingo arbete wid höbärgningen och kornskörden. Då dessa woro afslutade återwände de till fisklägret wid Nyminde utlopp; ty wid Mickelsmäsja skulle höstfisket taga sin början, och det wille de nog wara med om.

Arbetet inbragte dåförtiden ytterst litet, jämfördt med nutidens förhållanden, men penningewärdet war då långt större än nu. Arbetarens wilkor woro emellertid icke goda, och förnöjsamhet war för honom en nödwändig dygd. Men när man, som det här omtalade unga paret, kunde och wille påtaga sig alt tänkbart besvär och uppöfka det arbete, som för hwarje tid af året lönade sig bäst, så kunde arbetet och gifwa en inkomst, som stod i förhållande därtill. Fisket fortfor till närmare jul; men då kunde Jon också aflägga en penningesumma, som måste

*) Det hafsdjur, som wid wästkusten kallas springhwal, är ett slags delphinart, som af fiskarna också kallas swärdfisc eller „späthugger“.

anses betydlig för de nio månader de arbetat tillsammans. Det behöfdes också nog, ty de hade förefatt sig, att med flit och sparsamhet skapa sig en själfständig ställning, så att Jon kunde bli delägare af en båt wid stranden och uppe i landet få sig ett ordentligt vinterhem med jord och kor. Detta hem skulle Magdalena sedan värda, och där skulle hon få bo lugnt och godt och icke mera behöfwa stå i genomvåta och frusna kläder i storm och snöslag och ränsa fisk wid hafvet.

Men då war det ej värdt att uppoffra pengar till hushyra för den vinter, som nu förestod. De hade arbetat på att få fiskarfojan tät och varm mot höststormarne. Jon hade äfwen ihoptimrat ett slags skorsten af bräder och uppsatt en kakelugn af flissten och jutländsk lera, ljungrorf hade de bärgat till bränsle och koft tran till belysning, så att de gärna kunde kvarstanna där öfver vintern. Jon skulle kanske få tröstningsarbete uppe i land, eljes kunde han förtjäna födan med att döda fjälhundar wid hafskusten.

Så blefwo de då kvar där öfver vintern, och i fiskarhyddan födde Magdalena under winterns lopp sin förste son. Gossen fick heta Sören efter hennes fosterfar.

Då tiden för arbete och förtjänst återkom, war barnets tillwara ett hinder för modern att deltaga i arbetet, ihymerhet kunde hon ej söka sförbearbete i någon aflägsnare trakt. Då blef Jon också hemma och sökte arbete i närheten. Det blef mindre, men dock något, öfverskott det året, och mannen war nu i tillfälle att köpa sig en fjundedel i båten och redskapen, så att han, då han den tredje wären drog ut till hafs, war fullständig delägare. Andelen i båten war icke fullt betald, men wid utdelningen efter wärfisket, hoppades han kunna gälda sin skuld.

Sjökriget med England fortfor emellertid och tilltog allt mera i bitterhet. Det war om wären 1813. Fiendskapen war nu till stor förtret för wästkusten i det engelska kaparefkepp swärmade ikring där, landsatte ibland och röfswade hwad de åtkommo. Man hade utstält kustwakter längsmed stränderna, samt uppreft wårdkasar på Blåbärget och på andra ställen, men dessa hade

icke haft mycket att betyda på kusten emellan Nyminde och Blåwandsbuk, som hittills hade varit tämligen förskonad för dessa objudna gäster. Nu hade det blifwit annorlunda och då blefwokustwakterna också mera påafsliga. I fiskeläget hade man i alla fall icke mycket att frukta; ty engelsmännen wiste nog att där icke war något rift byte att göra.

Ute på hafwet iakttogo fiskarene tämligen stor försigtighet emot de främmande seglarene. De fruktade just icke för något stort öfverfall, men det hände stundom att en båt blef präjad och måste lämna största delen af fångsten åt de främmande. Det war en skada, som nog kunde förutses, men som det dock war bäst att försöka undgå. Emellertid kom man till midsommaren och fisket war snart slut för den gången.

En morgon wid daggrynningen samlade fiskarene sig åter nere wid stranden omkring sina båtar, det såg ut att blifwa en wacker dag, vinden släktade swagt ifrån öster och alt bådade godt. Jon war också nere wid sin båt. Enligt öflig sed knäböjde manskapet nu omkring sina båtar med sänkta hufwuden och de hopknäpta händerna hwilande på relingen, medan hufwudmannen med hög röst bad en bön om lycka och wälsignelse till dagens farliga wärf. Då bönen war slutad, ljöd en liflig arbetsång och med raska tag sköts båten ut. I det ögonblick den greps af wågorna, sprungo männen ombord, och så gled båten bort för fulla segel.

Fram emot dagen stegrades vinden och middagstiden war det nästan storm; men wädret war ändock icke wärre än att alla fiskarbåtar kommo tillbaka, sänär som på den Jon hörde till. Andra fiskare sade sig hafwa sett den omkring fyra mil ut till haf, men då hade de själfwa blifwit jagade af ett kapareskepp och därwid hade de förlorat den ur sigte. Den kom icke mera åter.

Det hände icke sällan, då en båt af en eller annan orsak blef drifwen långt ut till haf, att den blef borta öfwer natten, ja tillochmed flere dagar. Denna dags storm war ej så swår, att icke en fiskarbåt med dugligt manskap kunde hålla ut med den i rum fjö, om icke någon särdeles olycka inträffade; båtens-

uteblifwande wäkte därför ej synnerligt stor oro; men den tilltog, då dagarne förswunno och blefwo wedor. Då kunde det icke längre wara twifwel om att ju båten och desß besättning hade förolyckats. Båtlagets öfriga fiskarflickor drogo då bort; men Magdalena hade ju intet annat ställe att gå till, hon stannade därför kwar i hyddan också sedan fisket war slut, alla båtar dragna i land och alla fiskarkojor toma och öfwergifna.

Hennes ställning war ytterst tröfslös, ty hon hade ju sitt lilla barn, och hon skulle åter blifwa mor. Hon hade inga wänner, ty hennes högdragna fätt och ett wißt öfwermod tillbakastötte hennes omgifning. Det ensamma lifwet i kojan, medan hon i all sin fattigdom kände sig rik och upphöjd i sin kärleks- och moderslycka, gjorde wäl henne icke håller mera tillgänglig. Nu war hon öfwerwäldigad af sin sorg och olycka. I känslan af sin stora öfwergifwenhet, skall hon dock hafwa försökt ett närmande till swärföräldrarne; men hon blef afwisad med hån och köld. Då drog hon sig tillbaka med sorgen som sin enda wän och bundsförwandt, stannade kwar i fiskarkojan och lefde på sitt lilla hopsamlade förråd af gods och pengar.

Dock, förråden skulle snart wara förtärda, wintern närmade sig och med den en ödesdiger tidpunkt, då hon i sin ensamhet skulle känna sig dubbelt hjälplös. Längre war hon owis, hwilken utwäg hon skulle wälja, men slutligen fattade hon sitt beslut. Säng, kista och hwad hon eljes hade, sålde hon för hwad hon i hast kunde få för dem. Sedan tog hon sitt barn wid handen och wandrade bort från trakten. Hon hade intet ställe i världen, där hon kunde hoppas på ett wänligt emottagande, utom hos det gamla prästfolk. Dem wille hon uppsöka i förhoppning om att de icke skulle förskjuta sin hjälplösa fosterdotter i hennes nöd och elände. Hon sade till ingen af sina bekanta, hwart hon gick, ty det fans ju ingen som brydde sig om henne.

Här är det kanske passligt att införa den underrättelsen, att Jon Tuesen och hans kamrater icke hade drunknat, såsom det allmänt antogs, utan att deras förswinnande hade ett annat sammanhang. Det på den tiden så stolta och mäktiga England

var då äfwen i krig med Frankrike, såwål som med Danmark och flere andra land. Det uppbjöd en utomordentlig kraftutveckling, desß flotta betäkte alla haf och använde en ofantlig massa sjöfolk. Därför war det äfwen swårt för de af landets fartyg, som gingo i fredliga wärf, att få ett erforderligt antal sjöwandt manskap. Man har påstått — och erfarenheten på Jutlands wästkust, besannar det — att Engelska kaparesfartyg, utan omswep, gingo på människojagt wid främmande kuster, för att uppsnappa fiskare och strandboar, som de sedan jålde åt de skeppsbesälhafware, som behöfde manskap. Det skall hafwa warit en sådan kapare, som den ofwannämnda sommardagen war på jagt bland fiskarbåtarne utanför Nyminde och Henne och som fångade Jon och hans följeslagar och förde dem till England. Där blefwo de åtskilde. Jon kom ombord på en grönlandsfarrare, som gick på hvalfiskfångst till Ischafwet. Lång tid förgick innan han kom i tillfälle att affända ett bref med underrättelse om att han war wid lif; ännu längre tid tog det innan brefwet, under desßa oroliga och förwirrade tider, nådde hem till Henne. Då hade Magdalena redan gått bort och ingen wiste, hwar hon war att finna.

Det war som en djupt förjande enkä, hon med sitt barn på armen wandrade österut, så rasft som hennes börda och hennes tillstånd tillåto. Det blef dock endast korta dagsresor hon kunde göra. Litet penningar hade hon i fickan, och mycket kostade det icke håller för henne att färdas i det gästvänliga Wästjutland. Den hafwande kwinnan och hennes barn woro föremål för bondkwinornas medlid samma omwårdnad, hwar hon än höll rast. Det hon berättade om sin mans förswinnande, ökade medlidandet, som yttrade sig på ett mera hänsynsfullt sätt, då den främmandes språk och wäsende tydde på andra wilkor, än hennes närwarande. Hon behöfde nog också den wälwilja henne erbjöds; ty det blef för henne en swär wäg på den många mils långa heden i det stormiga och gråfälla decemberwädreret. Där fans ingen ordentlig wäg, utan endast sig förjande och förwillande spår, och hon, som alltid haft dålig lokalkännedom, gick ofta wilse och gjorde därigenom mången onödig omwäg.

En dag blef det isynnerhet beswärligt för henne. Hon skulle öfwer Skjernåns breda wattendrag, och hade ej förstått att uppsöka den wästliga allmänna farvägen, eller de östra höjderna och sälunda undgå swårigheterna. Hon hade endast frågat efter den närmaste vägen och hade sälunda blifwit wisad raft igenom landet, därför befann hon sig nu i en wåt och jumpig trakt, där flere åar och bäddar slingrade sig som ett nät genom de widsträpta mossarne. Mödosamt arbetade hon sig fram genom ljung och watten, på willsamma gångstigar från bro till bro, från färja till färja. Här och där måste hon wada genom något mindre wattenflöde, under blåst, snö och regn, medan hon fände sig sjuft och ytterligt nedslagen. Men hon tordes icke stan-na, ty hon anade att en swår stund snart förestod henne. Under dagens lopp hade man wisat henne en fjärran höjd i nordost och sagt henne, att från denna höjd kunde man i klart wäder se Norra-Suede kyrka. Det war dock alltid en tröst. Hon påskyndade sin gång så godt hon kunde mot nämnda höjd och hon kom den tämligen nära, innan hon om aftonen gick in i en ensam liggande bondgård, där hon fann hwila och kärleksfull wård.

Men hon kom ej så snart därifrån, som hon hade tänkt. Följande morgon höll hon en nyssfödd son i sina armar.

Nu insann sig en winter så tryckande hård och kall, att den då lefwande generationen icke kunde påminna sig någon liknande, en winter lika ödesdiger för Danmark, som den hwilken inträffade 50 år senare; men i Birkholts warma stuga war det godt att vara. Med det stora förrådet af brännstof, kunde man håna vinterkölben. Lada och förrådsrum woro wäl fyllda, men framföralt — där funnos kärleksfulla, deltagande hjärtan. Gårds-wärdinnan, Maren Birkholt, som själf war moder, war också som en moder för den unga kwinnan, och man kunde alls icke märka att den främmande war en börda i något affeende. Maren skötte wänligt såwäl det lilla, som det större barnet och han-nade godmodigt, då Magdalena icke wille unna sig själf tillräckligt ro, eller då hon dwaldes med sina tankar wid sin sorg och sina mörka utsigter. Då den unga modern började få krafter

igen och gick uppe, stirrade hon längtansfullt ut genom fönstret, där det emellertid icke war annat att se än det uthållande svåra wädret.

„Swad tittar du efter?“ sade Maren till henne. „Du tänker wäl aldrig på att gå härifrån igen! Det sku' just likna dig, att begifwa dig ut öfwer heden, med två små barn, genom famns djup snö. Men det skall du wackert låta bli. Du skall nog slippa härifrån, men först när snön gått bort och wädret blifwit mildare, och då kufkar Nils dig nog ett godt stycke på wäg. Du har wäl håller icke någon så orimlig hast.“

Magdalena suckade. Hon hade wist icke någon i hela wärlden att hasta till; men i den främmande bondgården hade hon håller intet att göra, och där hade hon ju alls ingen rätt att stanna.

Husbondesfolket på Birkholt hade flere och ganska små barn. Det war både lugnt och trefligt i huset, men emellanåt kom där dock en knut på tråden. Det kunde nämligen komma öfwer Maren, att hon skulle lära sina barn läsa och det kunde hon nu ganska dåligt själf. Barnen tyktes hafwa mycket trög uppfattning och den eljes milda och saktmodiga Maren, war mycket otålig därwid. Då hon började hwarje läsetimme med att taga fram riset, så war undervisningen mer än till hälften förstörd. Mannen hade stor aftning för sin hustrus bokliga lärdom, ty han själf kände endast stora „A,“ och det också endast när han såg det i „A=b=c:boken“; men han tyckte icke om att hon under tårar och wrede piskade de olycklige små ungarne, för att de ej kunde fatta de löjliga små krumelurerne i böckerna. Han tyckte också att stafningen, och hwad därtill hörer, war sådant meningslöst tokeri och icke som den läsning han hade hört i kyrkan och på andra ställen. Han yttrade ibland den förmodan, att Maren kanske ändock war „för bråd med karbasen.“

Det kunde då hända, att där föllo några mindre wänliga ord, mellan makarne, med anledning därpå.

Prästens forna fosterdotter, war själfället icke försummad, med affeende å sin läskunnighet, och som barnpiga hade hon afwenhaft öfning i att undervisa små barn i de första grunderna.

Medan hon nu satt där i stugan, kom det likfom af sig själf, att hon blandade sig i saken, och nästan som genom ett trollslag kom den i en annan gänga; ty då hon fick boken i hand, kastade hon riset i torfkorpen, och lekande och lockande sökte och fann hon vägen till barnens fattningsförmåga. Det lyckades öfver förväntan, och Nils Birkholt skrattade högt åt sin hustru, som likväl ändock hade varit „för bråd med karbasjen.“ Och Maren — det såg först ut som om hon welat juras; men det blef ingenting af; ty snart skrattade hon med.

Yngen borde ju vara gladare än hon, om saken wärkligen kunde gå för sig, utan att huset uppsyldes af skrik och gräl.

Man kunde wäl säga att Birkholtfolket woro hedningar, sätillwida, som rättslaffens männifkor kunna vara det, hos hwilka dopets heliga planta blifwit planterad och som äro under en omedweten påwärfkan af den kristliga folkandan. Magdalena — hwilka fel hon än kunde hafwa haft i sina yngre dagar — hade kommit under andens tuftan, och i nödens tid hade hennes tanke lärt att finna väg till Gud med ödmjuk tillit. När hon nu bad en bön wid sitt barns wagg, lysnade makarne allwarligt och stilla. Det war ett mytt språk, som ljöd i deras hem, men ett språk som gjorde dem underbart godt.

Nils Birkholt war formligen stolt öfwer sin gäst, och talade om henne med mycket beröm för sina grannar. „Hon kan!“ sade han. „Hon läser lika bra som prästen, och jag will hållre höra henne bedja Fader wår, än klockarn i kyrkan. — Och så kan hon räkna, så att jag får huswudwärf att tänka därpå, och hon kan skrifwa så, att både hon själf och andra kunna läsa det.“

Det swåra winterwädrer höll länge i sig, men mildrades dock omsider. Den unga kwinman hade nu fullständigt återwunnit sina krafter, hon hade därjämte blifwit lugnare och nöjdare, ty hon kände att hon dock icke varit en fullkomligt onyttig börda i det gästvänliga huset. Wäl hade de smås lärdom icke gått mycket framåt, men deras i alt öfrigt milda och förståndiga mor, hade fått en sundare blick för saken och det war i sig själf mycket nog

En wacker solfscensdag fick Magdalena en af gårdsfolket

med sig upp till den mörka backen och lät wisa sig det aflägsna högt liggande fyrktornet i Norra-Suede. Där war ju hennes resas mål. Men hon ryste, då hon såg den stora mellanliggande ödemarken, och wände nedslagen om.

Maren Birkholt gisjade kanske till en del hennes tankar och inlät sig nu i ett allwarligt samtal med henne, i det hon frågade henne angående alla hennes förhållanden. Det hade hon gjort endast ofullkomligt förut, hwilket kom sig dels af blyghet, dels också emedan hon trodde, att den främmande icke i alt wille säga henne hela sanningen. Därwid hade Magdalena med mycken förbehållsamhet, eller egentligen osäkerhet, talat om sina framtidsplaner. Nu hade det ömsesidiga förtroendet tillwuxit, och då hon nu frågade, fick hon weta allt om Magdalenas person och hennes fattigdom, samt huru ensam och öfwergifwen hon stod i wärlden. Då betänkte Maren sig en stund och sade därpå: „Men då har du ju ingenting att göra i den där prästgården och kan likaså gärna stanna här.“

Det war hustruns allwar, och mannen instämde med henne däri. Man hade märkt att den främmande war en skicklig kwinna både i fint och groft arbete; men det war dock hennes bokliga lärdom, man tänkte draga nytta af. Kringspredda i den stora, backiga heden lågo flere små bondgårdar, hwilkas inwånare för det mesta woro wälbehållna, i förhållande till deras tarfliga lefnadswanor. Men i hela trakten fanns intet ordnadtt skolväsende, och befolkningen i de flesta gårdar woro likaså olärda som det äkta paret på Birkholt. Man tyckte dock att det wore bra om de små kunde få någon underwisning, och det rykte Magdalena redan hade fått med afseende därå, gjorde att männen slogo sina floka hufwuden ihop och öfwerlade om de icke kunde behålla henne i trakten. Magdalena war ej swår att öfwertala och förargades icke häller öfwer, att man ändock först wille hafwa ett bewis på, att hon wärkligen war en lagligen wigd hustru. Nils Birkholt war själf efter detta bewis i Norra-Suede, men då prästen frågade, hwar hon nu uppehöll sig, war mannen nog slug att nämna ett oriktigt och aflägsset ställe, emedan han war rädd att prästen skulle komma och taga bort lärarinnan för hans

barn, så att rifet återigen skulle komma att spela skolmästare. När han kom hem omtalade han dock icke huru listigt han burit sig åt därvidlag.

Sälunda fick den stackars kvinnan åter ett hem, som hon kunde kalla sitt. Där stod ett öde hus utanför Birkholts gård, och Nils inrättade där med ringa omkostnad ett rum, där det i alla fall var trefligare att bo, än i fiskarbojan, ty här hade hon ju dock taf öfwer hufvudet, samt ordentliga fönster med glasrutor. Hon framtog nu sin lilla sparpenning och skaffade sig därmed litet bohag. Maren Birkholt lånade det hon ej kunde anskaffa, och hon fick det rätt trefligt. Till Nils stora förundran fick hon äfwen, hwad han kallade omhängen för fönstret.

Så skulle hon då bli lärarinna för näjdens barn, hwilka hon först tänkte samla hemma hos sig. Men det gick icke an, ty de kommo icke, föräldrarne kunde ej undwara dem. Då tog hon sina små på armen och gick omkring i gårdarne, och nu gick det bättre; ty så snart hon hade fastställt en wiss ordningsföljd, fick hon, icke allenast den ifrågawarande gårdens, utan också, då det ej war bråd arbetstid, andra barn att insinna sig. Det förutfattes som en själffallen sak att hon, så snart skoltimmen war slut, skulle deltaga i gårdens arbeten, så utom, som inom hus. Man insåg dock snart, att hon hade mera smak och fallenhet för finare sön och dylikt, än de flesta, och så hade hus-trurna fullt upp af arbete att gifwa henne.

Sälunda wandrade hon omkring och blef i en del hus ansedd som en hedrad gäst, i andra nästan som en tiggare eller ett allmosehjon. Men södan fick hon, såwäl som hennes små gossar och stundom en frivillig gåfwa därtill, utaf dem som tänkte på att hon och hennes barn också skulle hafwa kläder. Och när hon, trött af weckans mödor, drog sig tillbaka för att tillbringa söndagen i sitt hem, så war hon i närheten af den alltid lika kärleksfulla och ädelt sinnade Maren Birkholt.

Kanske war det tungt, för den engång så stolta kvinnan,

att wandra från hus till hus för att utföra ett arbete, som man icke räknade för något och därför icke håller lofwade någon bestämd godtgörelse för; kanske plågade det henne att hennes näringsfång af mången betraktades som ett slags tiggeri! — Det wet man icke. Hennes drifwande tanke war att hon war mor och sina barns enda försörjare, och hennes barn kunde icke swälta.

Många och långa år gingo på detta wis, gosarne Sören och Jon hade blifwit stora och kunde själfwa förtjäna sitt bröd; men så fick Magdalena med ens det infallet att icke längre wilja underwisa barnen, eller sy kläder åt de människo, som hittills hade betraktat henne och hennes arbete med ringaktning. Till de mera wälsinnade stod hon ännu i godt förhållande, men äfwen de ledsnade wid henne. Nu war tidsandan den, att alla skulle hafwa skolunderwisning, men då några af inwånarena icke wille skaffa sig frivillig underwisning, ordnades saken för hela trakten med ens.

Förordningen blef den att där skulle antagas en winterlärare, som skulle gå omkring i gårdarne, ungefär så som Magdalena hade gjort. Man såg sig då om efter en helt ung person, som man kunde få för en liten lön. Walet föll på Magdalenas älsste son, som nyligen hade blifwit konfirmerad och hade fått en god underwisning, samt under de föregående åren varit ett slags medhjälpare åt sin mor. Om sommaren tjänade han i en bondgård, både han och hans bror artade sig wäl och woro mycket omtyfte. Emellertid bodde Magdalena kwar i Birkholts hus. Hon sysslade med sin nål och war sömmerska för traktens kwinnor. Detta gaf endast en ringa förtjänst, men hon behöfde också så litet, då barnen nästan kunde försörja sig själfwa. Nu hade hon goda och glada dagar och de räckte ungefär fyra år; men så uppdyktade åter en tanke, som dref henne till nya äfwentyr.

Sören fick allt mer och mer lust till skollärarekallet; men det förekom honom ganska litet tilldragande, om han skulle tillfredsställa denna lust, med att i alla sina dar' gå omkring som winterlärare, på heden ikring Birkholt. Han skulle mer tykt om att blifwa ordentligt uppfolad och sedan få en wärkningskrets

af mera betydelse. Det tyckte hans mor också och hon gick in på hans önskan. Men för att skaffa sig den nödvändiga utbildningen, behöfde han pengar, och det hade hvarken han eller hon. Mången timme jutto de och uppgjorde beräkning öfver hvad han och hon och Jon kunde förtjäna, och huru mycket det kunde belöpa sig till om hon förvandlade all sin egendom i pengar; men utslaget blef, att här i denna penningefattiga trakt, skulle många år förgå innan den erforderliga summan var samlad. Emellanåt lät hon honom berätta, i hvilka trakter landets olika seminarier woro belägna, och så beslöt hon sig för det i Snedsted.

Stor och widtomfattande världskänedom hade Magdalena icke. De glest befolkade trakter där hon alltid lefwat ensam och tillbakadragen, hade icke afhulpit hennes brist i detta hänseende; och det kan nog tyckas att hon mången gång hade kunnat bära sig förståndigare åt, än hon gjorde. Men då hon engång hade fattat ett beslut, widhöll hon det orubbligt. Ehuru det otwifelaktigt wällade henne smärta, att öfvergifwa en trakt, där hon i sin nöd hade funnit tillflyktsort och wänner, så bröt hon dock upp från Birckholt och wandrade bort med sina bägge söner, utan att någon riktigt fick weta hwarthän hon gick, eller hvad hon wille. Så fick Sören plats wid seminariet i Snedsted, men med den andra sonen gick hon själf till Thylands-hafskust; ty Jon, sjömannens yngste son, hade tidigt yttrat lust att fara till sjös. Modern lade intet hinder för denna hans åtrå, men hon wille att han som deltagare i hafsfisket först skulle genomgå en proftid eller ett slags förskola. Men hon själf, den förryfta kvinnan, tog åter arbete som fiskarslicka. Hon hade fått reda på ett ställe, där fisket bedrefs året om, och hela året bodde hon nu åter i en fiskarboja, men denna gång hade hon unge Jon till kamrat. Fisket och hennes arbete därwid, war det mest ansträngande, men också det mest lönande arbete hon kände till, och det war just förtjänsten hon gjorde afseende på. Hwarje söndag gick hon till fots till Snedsted för att bringa Sören den inkomst hon och Jon hade haft af weckans arbete, och så lät hon sonen berätta, hvilka framsteg han hade gjort, samt omtalade i sin

tur för honom, att hon alls icke led någon brist och icke hade det illa på något sätt. — Efter två eller tre års förlopp, var målet wunnet så tillwida, att Sören hade tagit skollärareexamen, så att han nu kunde antaga en plats som hus- eller hjälplärare och få en ringa lön; och efter några år kunde han uppnå en bättre och mera själfständig ställning, med en tarflig utkomst. Då skulle hon följa honom till det hem han walt sig och bo i hans närhet, och han skulle blifwa hennes ålderdomsstöd och glädje.

Men till en början wände sig hennes tankar och sträfwan till ett annat mål. Unge Jons lust för fjömanslifwet hade snarare till- än aftagit, genom det han redan upplefwat däraf. Modern lade därefter intet band på denna lust; men hon wille att han skulle utrustas med kunskaper, så att han ej länge behöfde fara som simpel matros, utan snart komma i en mera ansedd ställning som styrman, eller möjligen med tiden som skeppsbefälhafware. I detta stycke måste han åtlyda henne, och nu kwarsstannade hon i sin befattning som fiskarslicka, medan han i Thisted — eller i någon annan stad — skaffade sig underwisning i alla de kunskaper, som erfordras för att wara en kunnig och upplyst fjöman. Med hwarje skilling hon kunde förtjäna och spara, understödde hon honom i denna sträfwan och han använde hwarken tiden, eller sin moders med möda förwärfwade penningar till onödigt, utan höll troget ut, tills han hade uppnått den utbildning, som ansågs nödwändig för hans framtidsbana.

Men nu war också Magdalenas hälfa bruten; sjuk och fattig wandrade hon bort från hafwet, där hon hade lidit mer af möda och brist, än någon anat. Hon war åter hemlös, men war icke mera så ensam i världen. Inom Gimmerlands heden hade hennes älske son fått sig en promisorisk läraretjenst, och i hans närhet hyrde hon sig, i en fattig mans hus, en liten stuga, att bo i. Men hennes hälfa återwände icke, ty hennes bröst war förstördt. Hon lifnärde sig med den smula handarbete hon ännu kunde uträtta, och af det hennes söner gäfwö henne. De delade med sig gladt och gärna; men deras inkomster woro icke rikliga, och hon nändes nästan icke mottaga något af dem, och

försökte hålla dem i den tron att hon lefde i öfwerflöd och välstånd. Däremot var hon oförnuftig i sin önskan att ofta se dem och höra ifrån dem och när hon — hwilket föllan inträffade — hade dem båda hos sig på en gång, wände ungdomens rosor tillbaka till hennes kinder och hennes ögon tindrade af glädje. Då berättade hon för dem om deras far, om huru ärlig, trofast och god han hade varit — långt bättre än hon, deras mor, och så tillade hon ofta: „Jag wille så gärna, när jag snart möter honom i Guds rike, kunna säga honom, att hans söner dock icke altförmuycket hafwa saknat en faders råd och bistånd.“

Omkring fyra eller fem år hade hon lefwat i sitt nya hem, då det hände sig att Jon på en af sina sjöresor war i Hamburg. Där hörde han tillfälligtwis nämnas en Århuskeppare, som hette Jon Tuesen. Han fäste sig wid det ganska owanliga namnet, men sade till sig själf, att det ju icke angick honom, då hans fader låg i sin wåta graf redan förr än han, Jonen blef född; men det kom en sådan oro öfwer honom och det kunde ju ej ligga något ondt i, att han uppsökte och gaf sig i samspråk med en landsman och yrkesbroder, här i den främmande staden. Det gjorde han också och efter några frågor och swar framgick det, att den åldrige skepparen war den unge mannens far, som alltså ännu icke hade dött. Här möttes således fader och son, som förr aldrig hade sett hwarandra och de funno hwarandra som yrkesbröder och hederlige män. I stället för att skildra glädjen wid det owäntade mötet, som ingendera af dem någonsin försökte göra reda för, skall här i korthet meddelas, huru det hade gått för Jon Tuesen.

Han blef, som sagdt är, bortförd af en engelisk sjöröfware och fänd ombord på en Grönlandsfarare. Här hade han ingen nöd, ty engelske och danske sjömön förstå alltid att ömsesidigt uppfatta hwarandra. Emellertid längtade han efter att komma hem, men jag kan ej upplysa om, huru länge det råkade, innan

det lyckades honom. Då han ändtligen kom till trakten af Nyminde, fick han weta att hans hustru och barn woro spårlöst förswunna. Enligt allt hwad han fick weta och höra, woro hennes wilkor så dåliga, att hon icke kunde slå sig ut, och han hade swårt att förlåta sina föräldrar och släktingar, att de dock icke, under hans hustrus hopplösa ställning, hade åsidosatt fiendskapen, och meddelat henne litet tröst och stöd. Hans tankar föllo emellertid strax på den gamle prästen i Norra-Snede, såsom den, hos hwilken hans hustru snarast hade sökt tillflykt, men prästen war ju själf ledd på willospår af den sluge Nils Birckholt, och mannen hade snart uppgifwit sina efterforskningar, hwilka han troligen icke förstod eller förmådde bedrifwa på ett riktigt sätt.

Han war dåförtiden en fattig man, som måste söka sig förtjänst; men i sin hemtrakt hade han ej lust att stanna, och så begaf han sig åter till sjös. Han inlät sig dock icke på långwäga resor och aflägsnade sig aldrig långt eller länge från sitt fosterlands kuster, för att ständigt kunna wara uppmärksam på, om icke någon slump eller tillfällighet skulle leda honom på spåren efter de förswunna.

I sina företag hade han haft en ständig medgång och icke blifwit hemjökkt af några olyckor. Han hade samlat sig en liten förmögenhet, så att han nu förde sitt eget fartyg och desutom ännu hade en liten penningesumma. Sina affärer hade han för länge sen ordnat sålunda, att hwad han ägde, efter hans dödfulle tillfalla hans barn, om de engång återfunnos.

Nu wille han ila till sin hustru, så snart det war honom möjligt, och Jon Jonson skref till sin bror, att han skulle förbereda deras moder på det owäntade mötet, och det gjorde han också, så godt han kunde.

Mild och klarögd, med en skär rodnad på de magra, bleka kinderna, mottog hon sin så länge och så djupt begrätne make. Med nästan ungdomlig beundran och kärlek, dröjde hennes blick wid hans kraftiga fjömansgestalt, som åldern icke hade böjt, ehuru den kastat några silfwerstrån i hans hår. Så lätt som en fjäder låg hon i hans starka armar, då han lystade henne till sig och waggade henne wid sitt bröst. Han anklagade sig själf att

icke hafwa sött henne nog sorgfälligt och uthållande, men hon tyftade ned honom och sade, att hon också hade mycken skuld, då hon så säkert hade trott honom vara död och därför icke lämnat något spår efter sig, då hon gick bort. Nu wille hon helst att det förgångna skulle vara glömdt och deras återförening idel glädje. Men hon dolde ej för honom att en allwarlig skilsmässa snart åter war för handen, ty hon war sjuk och hon kände att hennes sjukdom war till döds.

Det wille han ej låta gälla. Allt skulle han uppoffra för att rädda sin återfunna hustru. Hon skulle genast bort från fattigdomen och den usla kammaren. I ett bärg af bolster och dynor skulle hon föras till Ålborg, där hon skulle omgifwas af all den trefnad och alla de hjälpmedel som penningar och goda ord kunna åstadkomma. Men hon sade att det skulle smärta henne för mycket att byta om wistelseort; hon önskade helst stanna där hon war, om blott han wille blifwa hos henne. Hon kunde då drömma sig tillbaka till deras ungdomskärleks hem i fiskarbojan wid Wästerhafwet och vara lycklig och glad som då. När han gaf efter häri, satte hon sig icke emot då de skaffade henne läkarehjälp; men läkaren kunde endast bekräfta, hwad som redan för henne själf war full wijsshet. Rädning war omöjlig. — Det är naturligt, att det drogs försorg om att anskaffa henne allt, som kunde lindra hennes tillwaras sista dagar.

„Knota icke! Klaga icke?“ sade hon till sin man. „Allt har wilst gått, så som det war bäst. Du tänker att wi hade kunnat lefwa ett långt och lyckligt lif tillsammans; men det hade wi kanske icke kunnat. Där funnos onda telningar i min natur, som måste ryckas upp genom motgång och möda. Men nu är allt godt! Jag har dig åter, och våra söner kan jag efterlämna åt dig med det wittnesbörd, att de aldrig gjort mig annat än glädje. Från eder går jag hem till Guds rike, där skola wi åter mötas, och där är kärleken ung och ewig.“

Prästens fosterdotter dog, och hennes stoft gömdes i en ensam liggande kyrkogård i Gimmerland. Jon Tuesen och hans yngste son hafwa också gått till den sista hwilan. Men den älfte sonen lefwer och en talrik skara efterkommande lefwa, som

med tacksamhet minnas den öfvergifna kvinnans sträfvan, genom ett äfventyrligt lifs umbäranden och wedermödor. Den gamle hederlige skepparens efterlämnade förmögenhet har gjort sitt till att bana deras lefnadswäg; men af större värde är dock den genomgående hederlighet, hans ensamman fattiga hustru inplantade hos sina söner, ända från barndomen.

Skrifter

utgifna af sällskapet

Svenska Folkskolans Vänner.

- Första häftet: **James A. Garfield**, president i Nord-Amerikas Förenta stater. Lefnadsteckning, bearbet. efter W. M. Thayer m. fl. Bokhandelspris: 40 *ni*.
- Andra häftet: **Emigrationen**. Tvänne uppsatser i en af dagens brännande frågor. Bokhandelspris: 40 *ni*.
- Tredje häftet: **En byhistorie**. Teckning ur folklifvet af Parus Ater. Inhemskt original. Bokhandelspris: 20 *ni*.
- Fjärde häftet: **Ur Finlands historie**. En blick på Finlands historie. — Per Brahe. — Skärmytslingen på Älgsjö. — Kriget 1808—9. — J. L. Runeberg. Bokhandelspris: 40 *ni*.
- Femte häftet: **Hårdt pröfvad**. Skildring ur verkligheten af Zakarias Nielsen. Öfvers. från danskan. — **Skuld och försoning**. En berättelse ur folklifvet af Aina. Bokhandelspris: 20 *ni*.
- Sjätte häftet: **Om kopporna och vaksinationen** af J. H. — **Prästens fosterdotter**. Skildring ur det verkliga lifvet T. A. Thyregod. Öfversättning från danskan. Bokhandelspris: 30 *ni*.

Tillkännagifvande.

Manuskript till folkskrifter, behandlande ämnen ur fäderneslandets historie o. geografi, naturalhistorien, skildringar af seder och bruk, lättfattliga framställningar af frågor rörande landets samhällsskick och statsrättsliga ställning m. m., uppköpas af sällskapet „Svenska Folkskolans Vänner“.

Direktionen.
